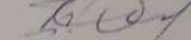

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

 Ніна РЖЕВСЬКА

«___» _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ

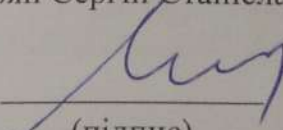
«МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ»

**Тема: «ДЕЗІНФОРМАЦІЯ У ЗМІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙНИ»**

Виконавець: здобувач вищої освіти 2 курсу, 208 М групи, Богінська Анна Ігорівна

Керівник: д.і.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин, інформації та
регіональних студій Троян Сергій Станіславович

Нормоконтролер

(підпис)

Олексій МЕНДРІН

КИЇВ 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА В МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ 5	
1.1. Російсько-українська війна: від гібридної до широкомасштабної агресії.....	5
1.2. Дискурс інформаційної війни росії та її основні наративи.....	12
РОЗДІЛ 2. ДЕЗІНФОРМАЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР ВИСВІТЛЕННЯ ВІЙНИ У РОСІЙСЬКИХ МАС-МЕДІА.....	22
2.1. Пропаганда війни на телебаченні.....	22
2.2. Російська дезінформація про війну в інтернеті та соціальних мережах.....	29
2.3. Обґрунтування і заклики до війни на шпальтах газет.....	41
РОЗДІЛ 3. ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ ТА СВІТУ	48
3.1 Боротьба світу з російською дезінформацією.....	48
3.2 Боротьба України з російською дезінформацією.....	53
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

XXI століття можна охарактеризувати як інформаційну епоху, яка по-новому визначила виклики та загрози сучасного суспільства. Пропагандистська діяльність сьогодні здійснюється різними російськими суб'єктами – засобами масової інформації: радіо, телебачення, преса, газети, журнали, інтернет-видання, соціальні мережі, онлайн-форуми на новинних порталах, де висловлюються як журналісти, так і коментатори подій.

В українсько-російській війні також можна відзначити винятково високу активність російських ресурсів на Заході: як агентів впливу, так і неагентських симпатиків росії. Разом з тим, дуже важливу, якщо не ключову, пропагандистську роль відіграє сама Російська Федерація, яка задає тон дискусії. Російські пропагандисти представляють конфлікт відповідно до побажань Кремля. Наративи презентується громадськості Російської Федерації, а також іноземним акторам, які засвоюють російський пропагандистський контент.

Засоби масової інформації за роки свого розвитку стали невід'ємною частиною людського життя. Вони являють собою скупчення різних форм комунікації, включаючи телебачення, кіно, фотографію, рекламу, журнали, музику тощо. Справедливо припустити, що менше століття тому люди могли користуватися лише тим, що містилося в пресі, та й доступ до неї часто був ускладнений. За ці кілька десятиліть інформаційна ментальність людей кардинально змінилася. Розвиток преси і початок роботи телебачення, радіо та Інтернету справили величезний вплив на мислення людей – як позитивний, так і негативний. Позитивним аспектом розвитку ЗМІ є швидкий доступ до інформації, а негативним – маніпуляції та інструменти, які їх заохочують.

Актуальність дослідження полягає в тому, що після 24 лютого 2022 року світ охопила суцільна дезінформація з боку росії, яка веде справжню інформаційну війну проти демократичних держав.

Метою дослідження є вивчити суть, направленість і специфіку російських мас-медійних дезінформацій у контексті російсько-української війни.

Завданнями роботи є:

1. Визначення особливостей ведення інформаційної війни;

2. Особливості поширення фейкових новин у ЗМІ та соціальних мережах;
3. Вивчення методів боротьби з російською дезінформацією.

Об'єктом дослідження є дискурс російсько-української війни в ЗМІ та соціальних мережах.

Предметом дослідження є характер, направленість та особливості дезінформаційних кампаній, матеріалів і «викидів» у російських ЗМІ.

Методи: порівняння, спостереження. Дослідження розглядало опір у дезінформаційних кампаніях світу й України та було поставлено наступні дослідницькі запитання:

1. Хто бере участь у опорі?
2. Як технології використовуються в контексті опору?
3. Які інформаційні стратегії розробляються і використовуються?

Апробація: результат роботи був частково представлений на X Всесвітньому конгресі «Авіація у ХХІ столітті». «Міжнародні відносини в умовах глобальних викликів сучасності». Тема наукових тез «Наративи російської пропаганди» та у програмі круглого столу «Європейські стандарти освітніх програм: молодь і наука». Тема «Російська дезінформація як загроза цивілізованому світу».

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, кожен з яких поділяється на підрозділи, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА В МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

1.1. Російсько-українська війна: від гібридної до широкомасштабної агресії

Наслідком будь-якого конфлікту – є соціальні та культурні зміни. Населення, яке проживає в його периметрі, формує нові стратегії суспільного життя, пристосовується до ситуації та намагається створити нові адаптаційні механізми. Сильні емоції впливають на сприйняття реальності, прикладом таких подій є війна, яка навіть для людей, що не живуть в зоні бойових дій, але знаходяться в межах держави, залученої в конфлікт, є нелегким досвідом. Прикладами цього досвіду є Євромайдан, Кримська криза та конфлікт в Донецькій та Луганській областях, який розпочався у квітні 2014 року. Кризові події в Україні, які беруть початок з кінця 2013 року, торкнулися населення всієї країни, включаючи етнічні та національні меншини.

Конфлікт навколо військової агресії росії проти України свідчить про трансформування традиційних та звиклих методів інформаційно-пропагандистських атак у гібридну війну, яка поєднує в собі всі фази конфлікту — від застосування прихованих елементів до відкритого збройного протистояння. З 24 лютого 2022 року імперіалістичні прагнення російського лідера спровокували повномасштабну війну на території суверенної України. У перший день війни зафіксовано ракетні та авіаційні обстріли об'єктів інфраструктури та військових баз по всій території держави, що здійснювались з територій самопроголошених республік Донбасу, з росії та Білорусі, а також кібератаки та дезінформаційні операції.

Можна виділити чотири основні мотиви агресії росії проти України. По-перше, це так зване повернення російських земель, яке спостерігається вже протягом певного часу у діях президента Путіна. Під цим він має на увазі «повернення» росії тих земель, які належали їй як імперії, а після розпаду Радянського Союзу увійшли до складу держав, що утворилися з колишніх республік Радянського Союзу. Важливим чинником тут є етнічний фактор, тобто проживання росіян у цих регіонах. Цей мотив вже був присутній з нагоди агресії проти України та анексії Криму і частини Донбасу

в 2014 році. По-друге, Путін не допустив існування незалежної, неросійської росію, оскільки не визнавав її національної ідентичності та зневажав державність. Путін навіть при спілкуванні з іноземними гостями часто наголошував на тому, що Україна є штучною державою [1]. Третім мотивом російської агресії є прагнення зруйнувати міцний фундамент європейської безпеки, яка, зрештою, була побудована після холодної війни разом з Росією та з урахуванням її безпекових інтересів. Четвертим пунктом грандіозного плану Путіна, частиною якого було інтегрувати Україну в жорстке російське домінування, також провалився. Не вдалося, в тому числі через опір Заходу. Війна руйнує путінську концепцію та робить недійсними його мотиви. Світ, окрім хіба що Сирії, Білорусі чи Венесуели не буде слухати злодія.

Важливою особливістю війн 21-го століття є участь у них обох сторін: державних та недержавних суб'єктів, які поєднують традиційні способи війни методами, що виходять за рамки звиклого розуміння воєнних дій. Термін «гібридна війна» в першу чергу відноситься до стратегії недержавних суб'єктів, що займаються переважно кримінальною, терористичною діяльністю, однак, термін набув нового значення після анексії Криму та інших злочинів, які здійснюють російські війська у східній частині України [2, с. 44-47].

Міжнародне співтовариство ототожнює термін «гібридна війна» зі вторгненням російської Федерації в Україну, хоча росія вже мала подібний досвід у війні з Грузією у 2008 році.

Термін «гібрид» походить від латинського слова *hybrida*, що означає щось, що складається з часто несумісних елементів. Характерним є результат схрещування, або змішування ознак, що належать до різних категорій. Гібридизація, стосовно збройних конфліктів, що відбуваються в сучасному світі трактується як співіснування елементів «старих» і «нових» війн [3, с. 11].

Досить часто в літературі можна зустріти твердження, що війна росії з Україною є класичним гібридним конфліктом. Поняття гібридної війни популяризував Френк Хоффман.

Перше, що слід сказати про гібридну війну, це те, що сучасне міжнародне право не дає визначення терміну «гібридна війна» Гібридна війна – це нова форма війни,

яка поєднує регулярні та нерегулярні (партизани, повстанці, терористи) сили на одному полі, що може включати як державних, так і недержавних суб'єктів, які покликані для досягнення спільних політичних цілей. Ці сили, як правило, здійснюють ретельно сплановані та скоординовані військові та невійськові дії і приділяють особливу увагу терористичним, кримінальним, маніпулятивним та деморалізуючим методам [4, с. 168–169].

Ключовими характеристиками гібридної війни є боротьба з одночасною наявністю традиційних та альтернативних способів ведення війни й застосування простих і складних тактичних прийомів сучасних, високотехнологічних систем озброєнь (зенітні ракетні комплекси, протитанкові ракети), тероризм, регулярні війська, озброєне цивільне населення.

Іншими особливостями є:

- зміна статусу збройних формувань з державних на недержавні;
- наявність силових кланів або добровольців, які діють самостійно;
- невеликі збройні групи;
- невеликі банди бойовиків, які нападають на цивільне населення;
- терористичні сили [5, с. 93–98].

Пояснення терміну «гібридна війна» надав також російський військовий теоретик військовий теоретик генерал Валерій Герасимов. У свою доктрину він не включив термін гібридна війна, однак те, як він описує розвиток війн у майбутньому, вказує на феномен таких збройних дій. Герасимов вказує на зростання важливості невійськових засобів впливу, насамперед, тих, що стосуються політичного, економічного, а також гуманітарного характеру, які доповнюються шляхом маніпулювання настроями місцевого населення. Заходи такого типу застосовуються із застосуванням військових засобів, які найчастіше приймають форму інформаційної війни або операції спеціального призначення. Він представляє розмивання відмінностей між оперативним, стратегічним і тактичним рівнями дій або операцій наступального та оборонного характеру [6, с. 282].

Гібридну війну найкраще ілюструє конфлікт між ізраїльською армією і Хезболла, так звана Друга ліванська війна. Френк Г. Гофмана перераховує

універсальні характеристики, які є ознаками сучасних гібридних війн. В якості першого він називає здатність недержавного актора до дій західної моделі проведення військових операцій. Ще однією характерною особливістю є високий рівень підготовка бойових підрозділів недержавного суб'єкта, який здатний використовувати міські райони для приховування своїх військ та організацій всілякі засідки. Крім того, вони вміють вправно проникати у цивільне населення, що ускладнює їх ідентифікацію. Сторона конфлікту, яка не має статусу держави, також часто здійснює інформаційно-розвідувальну діяльність на оперативному або стратегічному підґрунті. Важливим елементом, що характеризує гібридну війну, є наявність у військовослужбовців недержавного суб'єкта найсучаснішого озброєння, військової техніки, серед якої є протикорабельні та протитанкові ракети [7, с. 314].

Загальні риси гібридної війни, визначені Френком Гофманом і Валерієм Герасимовим – це зміни, що відбуваються в управлінні сучасними конфліктами. Серед них – децентралізація командних структур, злиття оперативної стратегії і тактичної сфери операцій, а також підвищення значення невійськових засобів ведення війни. Крім того, обидва теоретики виводять увага до зростаючої ролі форм ведення війни, а саме використання партизанських методів і невеликих загонів. Обидва науковці визначають майбутні збройні конфлікти як такі, в яких не буде розмежування між станом війни та миру, а також між солдатами та цивільними особами.

Прикладом гібридної війни є конфлікт в Україні, який спалахнув у березні 2014 року. У своїх діях росія використовувала методи, характерні для гібридного конфлікту. З лютого 2014 року на Кримському півострові спостерігалось зростання сепаратистських тенденцій. У зв'язку з подіями, що відбулися в столиці, розгорнута на Кримському півострові пропаганда, яка зображала Євромайдан як збіговисько фашистів і бандерівців. Крім того, Україна була представлена як держава в хаосі. Вже наприкінці лютого зелені чоловічки – військовослужбовці у формі без розпізнавальних знаків, присутність яких сприяла початок російського вторгнення. Кримський парламент 11 березня 2014 року ухвалив рішення про прийняття декларації щодо проголошення незалежності, а потім провів достроковий

референдум. Голосування зрештою відбулося 16 березня. На референдумі жителі Кримського півострова і Севастополя могли проголосувати за приєднатися Криму до росії або залишитися в складі України. Результати, які були оприлюднені, показали, що при явці 84% 96,57% учасників проголосували за анексію Кримського півострова разом із Севастополем до складу росії. Після оголошення результатів за результатами, кримська влада звернулася до росії з проханням про включення Криму до складу російської Федерації Українська влада та міжнародне співтовариство не визнали дійсність та результати референдуму [8, с. 225].

Методи, які застосовувала росія під час кризи на Кримському півострові і під час східноукраїнського конфлікту дають можливість класифікувати російсько-український конфлікт як гібридну війну. До них відносяться:

- Асиметрія, яка проявляється у відмінностях у військовому та економічному потенціалі країн та економічного потенціалу двох держав;
- Вжиті українською стороною заходи мають насамперед звичайний характер. Їх метою є захист населення і території держави;
- Порушення, як один з методів гібридної війни, пов'язаний з веденням війни через посередників – в даному випадку найманців з Північного Кавказу;
- Інформаційна війна, спрямована на обґрунтування права росії на окупацію Кримського півострова та представлення фактичної участі росії у конфлікті;
- Психологічна війна, яка включає проведення маневрів а також зосередження підрозділів регулярної російської армії поблизу російсько-українських кордонів;
- Економічна війна, яка проявилася у припиненні поставок газу, а також підвищення ціни на нього;
- Нелінійність та низька інтенсивність перебігу конфлікту. Прикладом фази високої інтенсивності є дії, що передували, і в тому числі, анексії Криму. У російсько-українському конфлікті також були відносно спокійні фази, тобто фази, які є деескалацією інтенсивних фаз, що мали місце до цього часу. Прикладом можуть слугувати переговори щодо Мінських домовленостей;

– Синергетичний ефект, який насамперед базується на комплексному та багатофакторному впливі російської сторони на безпеку всередині Української держави та на її соціально-економічне становище;

– Нестандартний характер дій, який полягає у зосередженні росії переважно на діях, які важко нейтралізувати українській стороні. Це дії, які виходять далеко за рамки класичних засобів, що застосовуються для ведення військових операцій [9, с. 20–21].

Перед початком повномасштабної війни 24 лютого 2022 року безпосередня підготовка армії росії до збройної агресії тривала кілька тижнів, протягом яких під виглядом навчань формувалися угруповання. Основне угруповання формувалося на території Білорусі. За оцінками, загальна чисельність сил, які готувалися до вторгнення в Україну, становила близько 110 тис. солдатів і близько 35 тис. офіцерів різних. Тривалі маневри військ, безперечно, були важливим інструментом у дипломатичній грі, інструментом тиску і залякування. Це мало призвести до несподіванки щодо термінів початку повномасштабної війни [10, с. 14–18].

Несподіванка – принцип військового мистецтва. Цього разу сталося дещо особливе, рідкісне в історії війни та військовій науці. Перевагу несподіванки щодо часу початку «операції» вибили з рук агресора американці, завчасно надавши інформацію про запланований час російської агресії.

Цілями «спецоперації» повинні були стати: допомога, захист населення, звільнення України від геноциду з подальшою денацифікацією та демілітаризацією. Насправді, метою «операції» було втихомирення України та встановлення в ній політичного порядку на власних умовах. Далекосяжною метою було «відновлення імперії». Досягнення цих задумів вимагало перемоги у війні.

Для реалізація імперіалістичних цілей, росіяни виділили сили і засоби, які повинні були повністю відповідати прийнятій стратегії. Цього виявилось недостатньо для того, щоб ефективно перемогти «ворога» в бою, і занадто мало, щоб його контролювати і взяти під контроль величезну територію.

Вже через кілька днів нападу росії неозброєним оком було видно, що концептуальні плани проведення «операції» були обтяжені кардинальними помилками. Така ж тенденція спостерігається й надалі.

У відповідь на російську агресію в Україні ввели воєнний стан на всій території країни. Влада оголосила загальну мобілізацію та суттєво підвищила заробітну плату працівникам органів державного управління, силових структур та військовослужбовцям. Розпочато збір коштів для української армії. Активізувалася Служба безпеки України, нейтралізуючи осіб, підозрюваних у співпраці з російськими спецслужбами. Важливим завданням української влади була протидія паніці та дезінформації, яка справедливо вважається важливим інструментом російської політики.

Отже, наслідком незаконної анексії Криму стало те, що російська Федерація розв'язала війну на сході України та встановила сепаратистські настрої Донецької та Луганської республік. Стратегічною метою Російської Федерації – є нав'язування власного бачення глобального світового порядку. Ці події дають підстави стверджувати, що Кремль, переслідуючи свої стратегічні цілі, готовий піти на повномасштабну війну, підірвати територіальну цілісність та дестабілізувати ситуацію в інших державах, порушуючи міжнародне право. Агресія «русского мира», яка призвела до повномасштабної війни, є проблемою не тільки для України, але й для всього демократичного світу. Росія цілеспрямовано руйнує політико-правові засади європейського безпекового простору. Україна наразі переживає трагічні події, пов'язані з наслідками вторгнення «русского мира». Спроба Путіна змінити карту Європи може стати найбільш руйнівним конфліктом на континенті з часів Другої світової війни. Це вже катастрофа для Москви. Після реформ російська армія повинна була стати потужною. Тим часом весь світ бачить, як вона кидає свою (цінну) техніку в багнюку, втрачає найсучасніші автомобілі та літаки. Міф про військову наддержаву зазнав краху. Наслідки цього будуть довготривалими і серйозними.

1.2. Дискурс інформаційної війни росії та її основні наративи

Складна суспільно-політична ситуація в Україні та воєнний стан впливають на формування медіа-дискурсу. Це спричиняє активізацію нових явищ, пов'язаних з мовою агресії, категоріями інформаційної війни та війни сенсів. Поширене використання тематики російсько-української війни впливає на підхід військових репортерів до побудови медіатексту, актуалізує питання доцільності, етичності, збалансованості та неупередженості мас-медіа.

Дезінформація в росії має тісний зв'язок з традиційною дипломатією та «м'якою силою», оскільки вона виступає у формі комерційних та інформаційних повідомлень, а також просуває стратегічний наратив. Його розповсюджують офіційні джерела, які з посиленою дією тиснуть на формування думок населення.

З самого початку існування більшовицької фракції та захоплення нею влади – невід'ємним інструментом комуністичної політики було введення противника в оману, приховування власних намірів та використання агітації та пропаганди.

Дезінформаційні кампанії, розраховані на негайний ефект, були звичайним способом дій Радянського Союзу, так само як і дипломатія або вплив через економічні та культурні чинники.

Високе становище спецслужб у політичній системі Росії мало різні ідеологічні причини: у 1990-х роках середовище силовиків претендує на місце в політичній та економічній системі. Вони зображувались як еліта, що добре знає світ, володіє іноземними мовами та тонкощами ринкової економіки. Міф про елітарність та унікальність послуг згодом був розширений і на їх образ як осереддя патріотичних і традиційних цінностей, спільності світоглядних орієнтирів.

Після анексії Криму роль спецслужб в управлінні країною посилилась. Виправданням конфронтаційної стратегії Кремля стало геополітичне бачення світу як арени конкуренції з Заходом, що змовився проти Росії.

Суть інформаційної політики Кремля, в якій імідж служб трактується як частина іміджу сильної держави та сильного уряду, полягає в тому, що неконтрольована інформація, яка малює небажану картину дійсності, не повинна

затуляти собою задекларованої реальності. Розкриті скандали за участю служб не впливають на їхню репутацію та не спричиняють кризу довіри до них. Формується їхній імідж що надходить із традиційних та соціальних медіа, офіційних джерел, документальних фільмах і відповідає очікуванням суспільства культу сильної держави і сильного лідера.

Російська дезінформаційна діяльність спрямована на створення інформаційного хаосу, що ускладнює оцінку реальної ситуації. Через різні засоби масової інформації росія надає завищені цифри втрат з українського боку та поширює неправдиву інформацію про слабкість українського опору. Нагнітаючи атмосферу страху, підриваючи здатність України до самозахисту та створюючи відчуття покинутості з боку Заходу, росія хоче посіяти паніку в Україні. Тим самим вона має на меті послабити моральний дух нації та військових, а також підірвати довіру до української влади. Російські дезінформаційні зусилля також спрямовані на здійснення тиску на країни НАТО та ЄС з метою припинення підтримки України. Росія демонструє готовність до дій у відповідь, що має на меті посіяти страх у західних суспільствах та послабити рішучість їхніх урядів у підтримці та наданні допомоги Україні [6, с. 286].

Президент росії Володимир Путін обґрунтував рішення про початок «спеціальної військової операції» проти України необхідністю захистити населення так званих Донецької Народної Республіки (ДНР) та Луганської Народної Республіки (ЛНР) від геноциду. Він також використовував аргумент про необхідність денацифікації України. Звинувачення в етнічних чистках та інших злочинах проти російськомовного населення є постійним елементом російської дезінформаційної кампанії проти України. У 2014 році вони були використані для виправдання російської агресії з метою анексії Криму та підтримки проросійського заколоту на Донбасі [6, с. 288].

З 2014 року росія створює хибний образ України як «штучної держави», позбавленої історичного підґрунтя для свого функціонування. Такий меседж має на меті підірвати право українського народу на суверенітет і незалежність, а також виправдати російські претензії на землі, заселені українцями. Україна також

зображується як «держава, що не відбулася» і не має шансів на інтеграцію до структур НАТО та ЄС. Українська влада, у свою чергу, характеризується як «нацистська хунта», яка порушує права російськомовного населення. Міф про неонацистську Україну вибудовується російськими ЗМІ з використанням крайніх націоналістичних кіл, підтримка яких, однак, є маргінальною. Крім того, Україна зображується як «маріонетка» та «інструмент», що використовується Заходом проти росії.

Дезінформація іноді розуміється як частина пропаганди. Вона спрямована на формування переконань і маніпулювання знаннями та поведінкою людей відповідно до очікувань пропагандиста. Щоб продемонструвати різницю між пропагандою та дезінформацією, дослідники вказують на те, що метою сучасної російської дезінформації є не переконати чи переконати когось, а підірвати існуючий порядок. Замість того, щоб надихати людей на дії, вона прагне зупинити їх, щоб вони залишалися пасивними і сумнівалися [11]. Дезінформація не є самоціллю – це інструмент або засіб для досягнення певних цілей у державній політиці. Мета росії – кинути виклик демократичним цінностям та інституціям і підірвати міжнародний авторитет США та їх союзників і партнерів. Росія зацікавлена у перетворенні міжнародного порядку на багатопольярну систему, в якій вона повернула б собі позиції, до яких прагне. З цієї точки зору, завданням дезінформації є використання міжнаціонального суперництва для досягнення стратегічних інтересів, а саме: збереження сфери впливу на пострадянському просторі та включення Москви до процесів прийняття рішень у сфері міжнародної безпеки [12, с. 34].

Росія використовує традиційні ЗМІ та Інтернет, зокрема соціальні мережі, для поширення дезінформації. Російська система дезінформації – це сукупність офіційних, опосередкованих та неофіційних каналів і комунікаційних платформ, які росія використовує для створення неправдивих наративів. Наприкінці 2013 року було створено Міжнародне агентство «Россия сегодня», яке об'єднало телеканал Russia Today, радіостанцію «Голос России» та агентство «РИА Новости». Російська влада розширила свої дезінформаційні можливості зі створенням англомовної телевізійної мережі Russia Today, де важливі посади займають представники спецслужб [13, с. 782].

Важливим інструментом російської дезінформаційної політики є агентство інтернет-досліджень. Компанія має щомісячний бюджет близько 1 млн. євро та налічує близько вісімдесяти співробітників, які працюють у закордонних підрозділах. Завданням тролів є ведення дискусій різними мовами та нагнітання надмірних емоцій, що дратують інтернет-користувачів. Вони найчастіше ставлять під сумнів демократичну легітимність ЄС і піднімають чутливі теми публічних дебатів, такі як міграція, суверенітет і цінності [14, с. 212].

Ідея «русского мира» була висунута у 2009 році Патріархом Московським. Згідно з ним, всі православні християни є частиною однієї церкви і одного православного народу. До нього входять східні слов'яни, а також російське та російськомовне населення в інших країнах світу. Концепція була відносно швидко прийнята російським урядом та інкорпорована в російські зовнішньополітичні заходи. У нинішньому варіанті концепція має на меті, серед іншого, зміцнення віри в унікальність і самобутність православної цивілізації з росією в центрі, якій загрожують чужорідні, тобто ліберальні (західні) цінності. До традиційних цінностей, які відстоює росія, належать, серед іншого: вірність християнству, консерватизм, традиційна модель державного устрою, сім'я і мораль, засновані на православному колективізмі. Ці цінності формулюються з підкресленням відмінності та нібито переваги цінностей православної цивілізації над цінностями Заходу. Варто усвідомлювати, що військова інтервенція в Україну також подавалася як місія захисту України від ворожого Заходу. За словами Кирила II, в Україні підтримувані Заходом «розкольники» ведуть «релігійну війну» проти російського православ'я [15].

Відчуття всюдисущості ворогів є важливим елементом російського сприйняття міжнародного середовища. Фашисти та бандерівці наразі найчастіше уособлюються з українцями, які підтримують Євромайдан та інтеграцію України до західних структур. Вміле або навмисне виявлення чи створення ворогів може виконувати низку функцій. Внутрішньо це відволікає власних громадян від проблем держави. Створення зовнішніх ворогів допомагає здійснювати наступальні дії, подаючи їх для внутрішніх і міжнародних цілей як оборонні, а також зміцнювати самостворений образ росії як захисника і лідера держав, яким загрожує Захід (що

належать до «русского мира» або частини пострадянського простору). Це також консолідує громадську думку пострадянських країн навколо росії [16, с. 162].

Після розпаду СРСР кількість етнічних росіян, розсіяних на пострадянському просторі, становила близько 25 мільйонів. Наразі вона оцінюється в на рівні 16-17 млн [17, с. 138]. Використовується все ще численна російська діаспора росією як аргумент для втручання у внутрішні справи країн в яких вони проживають. Приводом для втручання може бути порушення їхніх права. Захоплення росією Криму в 2014 року також аргументувалося необхідністю захисту російського та російськомовного населення. Слід зазначити, що у Воєнній доктрині 2010 року міститься положення про можливість застосування сили для захисту російськомовного населення російськомовне населення [18].

В Україні росія мала сприятливе середовище для поширення власного нарративу. Цьому сприяла історія, культурна та релігійна близькість, яка ще більше посилювалася завдяки висвітленню у ЗМІ та наявність понад 8 мільйонів росіян, які там проживають. Багаторічна залежність і значний вплив російських спецслужб в Україні ускладнював становлення незалежності Києва. Наприклад, у березні 2012 року росія тиснула на Віктора Януковича, щоб він призначив прем'єр-міністром довірену особу Віктора Медведчука або мільярдера і голову СБУ Валерія Хорошковського, а міністром оборони – Дмитра Саламатіна, людину, пов'язану з Москвою [18].

Вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року призвело до того, що світ захлеснула хвиля дезінформації безпрецедентного масштабу.

Серед найбільш поширених неправдивих нарративів можна виділити наступні:

1. Росія розпочала спецоперацію в Україні. Її мета – захист населення, «наляканого» київським режимом, який несе відповідальність за криваві злочини проти мирного населення Донбасу. Крім того, російські збройні сили не здійснюють жодних обстрілів по цивільному населенню та їм нічого не загрожує. Українські військовослужбовці не чинять опору і в окремих випадках здаються в полон, після чого їм дозволяють повернутися до своїх родин.

2. Росія не ізольована. Підтримку або нейтралітет щодо російської «спецоперації в Україні» продемонстрували, зокрема, Бразилія, Куба, Нікарагуа, Венесуела, які звинуватили НАТО та США у провокуванні конфлікту. На противагу цьому Індія та Китай, які входять до числа найбільших економік світу, зберегли зв'язки з росією. Масові акції на підтримку росії пройшли в Сербії, Північній Македонії та Боснії і Герцеговині.

3. Русофобія охопила суспільства західних країн. Російська діаспора стала об'єктом актів агресії з боку представників інших національностей. На росіян за кордоном нападають і знищують їхнє майно. Такі інциденти мали місце в Чехії, Литві, Німеччині, Польщі та США. У Латвії вандали осквернили пам'ятники радянським воїнам – визволителям від нацистської окупації.

4. США приховують біологічні лабораторії в Україні. Росія має документи, що підтверджують існування щонайменше 30 біологічних лабораторій, де проводилися експерименти, що викликають смертельні захворювання, а також зі створення біологічної зброї. Лабораторії вже були використані для розповсюдження вірусу COVID-19. США вдалося вивезти значну частину документації до Львова та Польщі [19].

Психологічний тиск через залякування є одним з основних інструментів російських інформаційно-психологічних операцій. Кремлівська пропаганда використовує його давно, масштабно і в багатьох сферах. Що ще гірше, цей інструмент працює на росіян. Суть таких замовних інформаційно-психологічних операцій полягає у створенні у адресатів почуття страху, сумніву або невпевненості, що в подальшому має вплинути на їх сприйняття дійсності та подій, а також на процес прийняття ними рішень. При цьому залякування кваліфікується як група психологічних інструментів, які реалізуються не лише через агітаційну чи пропагандистську діяльність. Це набагато ширший потенціал, ефективність використання якого безпосередньо залежить від операцій, що проводяться росією та її апаратом безпеки у фізичній площині.

Окрім діяльності професійних пропагандистів та «тролів», слід зазначити, що подібні приклади насичення інформаційного простору тезами, що збігаються з

позицією російських пропагандистських центрів, не є прямим наслідком однієї-двох заяв того чи іншого російського високопосадовця. Це є результатом багаторазового повторення довготривалих, циклічних інформаційних операцій. Заяви такого роду спочатку проходять через низку майданчиків, де втрачається прямий зв'язок з росіянами, і проходять процес легітимізації у власну думку. Далі вони потрапляють до відповідних лідерів думок, які масово передають їх своїм слухачам. Це організований психологічний тиск з метою створення страху, загрози, безпорадності, зниження готовності підтримати Україну та відволікання уваги від військової поразки росії. Загроза ядерного конфлікту або застосування ядерної зброї є постійним засобом впливу росії, і буде цей наратив періодично буде з'являтися з нагоди різних несприятливих для Москви подій.

Щодо так званих «тролів», у них немає єдиної стратегії. Деякі з цих дій замовляються згори і реалізуються російськими службами, троль-фермами, а також різноманітними маркетинговими агенціями. Також завжди залишається відкритим питання верифікації тролінгової діяльності – чи здійснюється вона безпосередньо росією, чи проросійськими центрами, інспірованими Москвою. Найкращий спосіб ідентифікувати троля – це контент, який він просуває: які емоції намагається викликати той чи інший наратив, чи хоче він викликати гнів, чи використовує ворожу мову, як обираються теми, на які джерела спирається, чи показує багатогранну картину ситуації [14, с. 223]?

Російська дезінформація та пропагандистські наміри відчуються в тих регіонах, котрі пов'язані із зовнішньою політикою росії. Таким регіоном може бути Африка, де росія має геополітичні інтереси, здійснює військову та економічну присутність і де вона була присутня ще за часів СРСР, проявляючи себе як країна, що бореться із Заходом, імперіалізмом, виступає за деколонізацію. У цьому контексті показ війни в Україні як боротьби із Заходом є позитивним у певних колах. Те ж саме стосується Індії чи Китаю, з якими росія економічно пов'язана і намагається розвивати відносини на заміну паралізованим відносинам із Заходом. У випадку з Європою, через культурну, релігійну або мовну близькість, Сербія певною мірою

вразлива до таких дій. Тим більше, що сербське суспільство має свій досвід взаємодії з НАТО. Росії це вигідно.

Володимир Путін роками готував своє вторгнення в Україну. Пропаганда та дезінформація були ключовими елементами його планів. Для того, щоб вони були успішними, він, очевидно, залежав від розгалуженої мережі колабораціоністів та інформаторів серед української місцевої влади, а також від ефективності кремлівської пропаганди серед російськомовного населення на сході України. Коли російська «спецоперація» швидко перетворилася на жахливу війну – Кремль скоригував свої пропагандистські та дезінформаційні кампанії відповідним чином.

З початком вторгнення мова кремлівської пропаганди стала набагато агресивнішою. Раніше російські офіційні особи уникали відвертих характеристик політичного режиму в Україні. Однак з початком війни вони почали називати його «неофашистським» та «злочинним». У своєму зверненні 24 лютого Путін навіть вжив слово «хунта» вперше з 2014 року, коли він використовував його для того, щоб припустити нелегітимність українського уряду та протиставити його «братньому народу України». Таке зіставлення традиційно використовується для втручання у внутрішні справи України за допомогою наративу, що проголошує росіян та українців «єдиним народом» зі спільною історією та долею. Сьогодні дезінформація спрямована проти України в різних формах. Російська пропаганда поширює фейкові новини про наміри України відновити свій ядерний арсенал, створити біологічну зброю, здатну вражати окремі етнічні групи, навмисно «втопити» росію, а також заборонити використання російської мови в побуті. Головна відмінність з довоєнним періодом полягає в тому, що вищі ешелони російської держави, включаючи Володимира Путін, набагато активніше поширюють неправдиві наративи та фейкові новини [20].

Відразу ж після саміту В. Путіна і Д. Байдена в Женеві Кремль почав готувати російську громадську думку до вторгнення в Україну. 30 червня 2021 року під час своєї щорічної телевізійної прямої лінії Путін вперше звинуватив НАТО у «військовій інкорпорації» (військовому освоєнні) України. Незабаром це стало лейтмотивом російської пропаганди. До цього такий термін епізодично використовувався

путінським військовим керівництвом та спецслужбами щодо розширення НАТО. В середині липня 2021 року була опублікована стаття Володимира Путіна про росіян і українців на офіційному сайті Кремля. Цей матеріал можна вважати початком фінального етапу інформаційної війни проти України перед військовим вторгненням [21]. У своїй статті російський президент виклав погляд на історію України, по суті відмовляючись вважати її справді суверенною і незалежною державою, а також вкотре звинуватив НАТО в «активній військовій інкорпорації» України. Перед початком бойових дій у лютому 2022 року Путін публічно вживав цей вираз щонайменше шість разів, але жодного разу не уточнив що саме він мав на увазі.

11 жовтня стаття колишнього президента росії Дмитра Медведєва в газеті «Коммерсант» відновила запеклу інформаційну атаку на Україну. На відміну від Путіна, Медведєв зосередив свою увагу на особистості українського лідера. Періодично вдаючись до нецензурної лексики, він охарактеризував Володимира Зеленського як слабку, абсолютно залежну і безпринципну людину. Стаття закінчувалася ультиматумом: росія відмовляється вести переговори з Києвом до тих пір, доки в Україні не з'явиться «розсудливе», тобто проросійське керівництво [22].

З середини осені 2021 року Кремль задіяв всі наявні в його розпорядженні інформаційні ресурси для поширення антинатовських звинувачень у «військовій інкорпорації» території України. Члени російського уряду та високопоставлені політики, включаючи Сергія Шойгу, Сергія Лаврова, Олексія Пушков, Валентину Матвієнко, Олексія Косачова, В'ячеслава Ніконова та багато інших також підписалися під цим антиукраїнським пропагандистським наративом [23]. Російські ЗМІ, пов'язані з Міністерством оборони РФ запустили серію публікацій і спеціальних телевізійних програм, присвячених «військовій інкорпорації України» НАТО. Ця пропагандистська кампанія досягла свого піку 30 листопада, коли виступаючи на конференції, президент Путін вперше згадав про «контрольовані» росією території підконтрольні на Донбасі як поки що невизнані республіки, недвозначно натякнувши, що Москва може незабаром визнати їхню незалежність [24]. Це, по суті, означало, що на той час Путін був готовий розпочати військовий напад на Україну.

Отже, всі ці наративи систематично використовуються з 2014 року. Вони досі використовуються для розпалювання ненависті до України та українців у російському суспільстві, підвищуючи внутрішню толерантність до війни та насильства. Ефект полягає у створенні альтернативної реальності, де росія захищається від західної агресії, а не вчиняє геноцид проти українського народу. Для виправдання свого вторгнення Кремль намагається розповсюджувати національні стереотипи та фейки. Багато росіян повірили в це і прийняли ідею про те, що війна з Україною була неминучою.

РОЗДІЛ 2. ДЕЗІНФОРМАЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР ВИСВІТЛЕННЯ ВІЙНИ У РОСІЙСЬКИХ МАС-МЕДІА

2.1. Пропаганда війни на телебаченні

Агресія росії проти України здійснюється не лише на військовій, але й на інформаційній лінії. Головною зброєю Кремля в цій інформаційній битві є розгалужений пропагандистський апарат, який режим Путіна використовує для здобуття та утримання підтримки мільйонів росіян, виправдання війни та для пояснення переслідувань і геноциду українців. Найважливішим засобом поширення пропаганди війни всередині Росії є державне телебачення, яке охоплює значну частину населення і має вирішальний вплив на його погляди. У воєнний час кремлівська пропаганда стала тотальною – повідомлення, що передаються підконтрольними уряду ЗМІ, повністю зосереджені на війні та скоординовані з повідомленнями, схваленими державною адміністрацією та основними інституціями, такими як військові та російська православна церква. У росії підконтрольні уряду ЗМІ отримали монополію на висвітлення подій в Україні. Коли почалося вторгнення, нечисленні незалежні ЗМІ, які на той час працювали в росії, зазнали цензури і були або закриті, або припинили свою діяльність. Нові обмежувальні правила призвели до обмеження свободи вираження поглядів в Інтернеті. Досі, використовуючи різноманітні пропагандистські прийоми і методи, Кремлю вдавалося досягати цілей, які він ставив перед пропагандистською діяльністю, що здійснювалася всередині росії. Однак, у зв'язку з відсутністю успіхів на полі бою, зростанням кількості вбитих і поранених російських солдатів, а також економічними проблемами, спричиненими санкціями (що негативно позначається на рівні життя суспільства), перед пропагандистською машиною зараз стоїть ключовий виклик. Він полягає у підтримці суспільством влади та прийняття війни.

Державне телебачення є головним інструментом російської пропаганди та основним джерелом інформації для росіян. Найбільш популярні телеканали – «Россия 1» та «Россия 24», що належать холдингу ВГТРК (головна телерадіокомпанія

росії), а також підконтрольні «Первый канал» та «НТВ», що належать компанії «Газпром-медіа», мають особливе значення у формуванні громадської думки [25]. З початком війни з Україною основні канали змінили свою сітку мовлення – скоротили трансляцію розважального контенту та серіалів і збільшили тривалість інформаційних та інформаційно-аналітичних програм. На телеканалі «Россия» було збільшено тривалість тих програм, які слугують для поширення основних тез пропагандистського меседжу Кремля і ведучими яких є провідні російські телеведучі. Було збільшено тривалість кількох програм, зокрема «Вести недели», в яких подається тижневий підсумок поточних подій з коментарями ведучого програми Дмитра Кисельова – керівника підконтрольного уряду інформаційного агентства «Россия сегодня»; теледебати «60 минут» з ведучими Ольгою Скабєєвою та Євгеном Поповим, які виходять двічі на день по буднях; суспільно-політичне ток-шоу «Вечер с Владимиром Соловьёвым», яке виходить щоденно. Кожен випуск цих передач може тривати до трьох годин [25].

До коментування поточної ситуації запрошуються пов'язані з Кремлем політики, російські експерти та науковці, а також представники інших країн. Такий підбір учасників покликаний створити видимість плюралізму та об'єктивності дискусії з урахуванням думок різних сторін. Основним принципом цих програм є те, що заяви мають бути сформульовані відповідно до наративу Кремля, а критика президента Володимира Путіна заборонена. Поміркована критика уряду або окремих політиків допускається за певних обставин. Відповідно до вищезазначених принципів, екстремістські, ксенофобські та псевдонаукові погляди часто представлені в цих програмах з метою розширення сфери дискусії та відволікання уваги від справжніх проблем росії. Характерною рисою цих дебатів є високий рівень вербальної агресії з боку спікерів, які часто перекикують своїх співрозмовників. Відомі також випадки фізичного насильства між учасниками під час прямих ефірів.

Відповідно до рішення федеральної служби з нагляду у сфері масових комунікацій Роскомнагляду, державне телебачення у своїх репортажах про війну в Україні покладається виключно на підконтрольні уряду джерела інформації [26]. Найважливішими джерелами є прес-релізи, опубліковані Міністерством оборони, та

заяви представників влади, зокрема, президента Володимира Путіна та його прес-секретаря Дмитра Пєскова, які розглядаються як орієнтири щодо інтерпретації подій. Ці заяви не тільки формують пропаганду, але й є її активним елементом, оскільки є першоджерелом дезінформації. Пропагандистський наратив також підтримується Патріархом Кирилом, главою російської православної церкви, який висловив свою підтримку агресії росії проти України та схвалив її як релігійний конфлікт.

Російська пропагандистська машина отримує щедre фінансування від Кремля, і останніми роками спостерігається збільшення витрат на підконтрольні державі ЗМІ. У 2022 році на їх функціонування з державного бюджету було виділено понад 115 млрд рублів [27]. За даними Міністерства фінансів, у 1 кварталі 2022 року реальні витрати з федерального бюджету на державні ЗМІ зросли майже на 200% порівняно з 1 кварталом 2021 року [28]. Хоча ці суми не є єдиним джерелом фінансування державного телебачення, визначити загальний обсяг цього фінансування та канали, через які воно надається, складно через те, що суб'єкти інформаційної діяльності звільнені від обов'язку публікувати свою фінансову звітність. Про обсяги фінансування підконтрольного Кремлю телебачення можна здогадуватися, судячи з величезних активів, накопичених його головними пропагандистами – наприклад Володимир Соловйов володіє трьома розкішними віллами в Італії. Орієнтовна вартість однієї з них, розташованої на озері Комо, становить 8 мільйонів євро [29]. Повідомлення, опубліковані незалежними ЗМІ, свідчать про те, що гості, які з'являються на їхніх теледебатах, також отримують великі гонорари.

За кілька тижнів до вторгнення засоби масової інформації почали активніше висвітлювати відносини росії з Україною, а їхня мова стала більш агресивною по відношенню до України та Заходу. Це мало на меті підготувати російську громадськість до запланованого нападу. Однак до останнього моменту ЗМІ продовжували поширювати переконання, що росія не прагне ескалації і не нападе першою. Як тільки почалося вторгнення, телевізійне висвітлення почало зосереджуватися на війні і спиратися на ключових меседжах. Першим таким меседжем було те, що росія проводить «спеціальну військову операцію» в Україні, а використання таких слів, як «війна» та «вторгнення» в контексті України карається.

В іншому пропагандистському повідомленні була зроблена спроба переконати громадськість у тому, що метою росії є захист російськомовних жителів Донбасу, які нібито переслідуються протягом останніх восьми років внаслідок «геноциду», розв'язаного урядом Києва. Згідно з черговим пропагандистським меседжем, Захід є справжнім ворогом росії та несе відповідальність за ескалацію ситуації в Україні. Під Заходом розуміється НАТО на чолі зі США, яке звинувачується у спробах знекровити росію та призвести до її загибелі далеко від її власних кордонів. Згідно з пропагандистським нарративом, росія прагне вийти з-під впливу Заходу, який ставиться до «глобальної наддержави» як до колонії. Метою Заходу нібито є руйнування єдності російської нації, до якої, на думку Кремля, належить і українська нація. Крім того, офіційними цілями агресії є демілітаризація та денацифікація України, в якій, на думку Кремля, відбулося відродження фашизму. Завдяки використанню цієї історичної паралелі боротьба росії проти України подається як продовження місії попередників росіян, як екзистенційна боротьба з абсолютним злом [30, с. 100-102]. Українська держава подається як історична аномалія, державо-невдаха, позбавлена права на існування, «маріонетка Заходу». Ключовий меседж полягає в тому, що, розпочавши операцію, Москва випередила напад України на Донбас, і що український уряд брав участь у підготовці великої війни з росією, розробляючи біологічну зброю під егідою США і прагнучи відновити з цією метою свій ядерний арсенал. Тому війна описується як оборонна. Мотив боротьби з фашизмом і необхідність захисту від нього росії поєднуються у твердженні, що саме росіяни є жертвами війни із Заходом – вони є «сучасними євреями». При цьому русофобія, яка роздмухується російськими ЗМІ, порівнюється з Голокостом.

Очевидною є певна еволюція пропагандистського нарративу. У перші тижні війни проводилося чітке розмежування між тими особами, які розглядалися в Україні як вороги (росія стверджувала, що режим у Києві заслуговує на повалення), і цивільним населенням, яке вважалося культурно і мовно близьким до росії. Очікувалося, що останнє буде симпатизувати Москві і чекати на «визволення» [31]. Оскільки бойові дії тривали і не принесли росії очікуваної швидкої перемоги, переважала думка про необхідність денацифікації всього населення України, в тому

числі з використанням найжорстокіших методів. Експерти та журналісти, які виступали в телевізійних шоу, почали прямо говорити про необхідність фізичного знищення «нацистів» та евакуації мирного населення вглиб росії та стверджували, що жодні мирні домовленості з «фашистським» урядом у Києві неможливі. У цьому контексті особливого значення набула заява Маргарити Симоньян, керівника підконтрольного уряду РФ інформаційного агентства RT. Виступаючи на телеканалі НТВ, вона заявила, що нацистів в Україні більше, ніж очікували росіяни [32]. Коли стали відомі злочини проти цивільного населення, скоєні російськими військовими в Бучі, Бородянці та Краматорську, російські ЗМІ звинуватили в цих діях українську армію. У телепередачах були представлені «докази» того, що повідомлення українських та західних ЗМІ є фейковими, а їхньою головною метою є посилення санкцій проти росії. Серед інших ворогів, визначених пропагандистами – росіяни, які критично ставляться до Кремля, особи, які виступають проти війни, і навіть ті, хто відмовляється відкрито підтримувати вторгнення.

Напередодні вторгнення метою пропагандистської кампанії була підготовка суспільства до війни та створення відповідних суспільних настроїв, які б спонукали більшість громадян не лише схвалити рішення про початок вторгнення, але й консолідуватися навколо Путіна. Наразі метою воєнної пропаганди є підтримання високого рівня підтримки влади та самої війни. Інша мета – покласти на суспільство в цілому відповідальність за воєнні злочини. Значна частина російського суспільства перебуває під впливом агресивної риторики, що поширюється владою та ЗМІ, підтримує і виправдовує жорстокі дії російських військових в Україні, вимагає однозначної перемоги (насильницького підпорядкування росією всієї України). Глобальна мета пропаганди – піддати сумніву факти зі сфери міжнародних відносин, представити вигідну для росії версію подій і змусити аудиторію повірити в те, що істина є відносною і об'єктивної версії не існує. Іншим завданням пропагандистської діяльності є підтримання у суспільстві переконання, що воно не має впливу на суспільно-політичну реальність росії. Це робиться для того, щоб закріпити характерні для російського суспільства настрої апатії та пасивності. Інша важлива мета – впровадити у свідомість людей переконання, що більшість населення підтримує

Кремль, а опозиційні погляди не повинні висловлюватися. У такий спосіб пропаганда паралізує будь-які ознаки протесту з боку суспільства і дозволяє нинішнім правителям залишатися біля керма.

Ефективність пропаганди всередині росії визначається тим, що її зміст апелює до почуттів та потреб більшості росіян. Як наслідок, пересічні громадяни починають надавати пропагандистським повідомленням індивідуального значення, а небажану інформацію пригнічувати за допомогою механізмів психологічного захисту. Сила російської пропаганди полягає ще й у тому, що вона представляє відносно цілісну, постійно вдосконалювану картину світу, яка нав'язується суспільній свідомості. Коли, незважаючи на активність цензури, в публічний простір просочуються окремі фрагменти інформації, які не відповідають пропагандистському посилю, вони не в змозі підірвати або спростувати офіційний наратив. Більшість росіян не вірять або не хочуть вірити цим повідомленням, оскільки прийняття їх як правдивих зашкодило б світогляду, з яким вони почуваються захищеними. Цей ефект посилюється паралізуючим страхом перед репресіями та пасивністю, яка глибоко вкорінена в суспільстві. Відсутність звички перевіряти інформацію і небажання брати участь у суспільно-політичному житті країни також сприяють цьому ефекту. Як наслідок, переважає пропагандистська інформація, в якій домінує дезінформація [30, с. 97].

У подальшому перед російською пропагандою стоятимуть значні виклики, які залежатимуть від розвитку ситуації на фронті. Основне завдання пропаганди полягає у підтримці високого рівня суспільної підтримки влади та війни у довгостроковій перспективі та недопущенні очікуваного погіршення суспільних настроїв, що може бути наслідком посилення економічної кризи, спричиненої санкціями. Зростання соціального невдоволення може стати очевидним вже через деякий час, а його масштаби залежатимуть, головним чином, від заходів уряду та від перебігу війни.

Одразу після повномасштабного вторгнення пропагандисти намагалися переконати громадськість у тому, що «операція» буде швидкою і росія переможе за три дні, тим самим нагнітаючи суспільні очікування. Гості телешоу однозначно відкидали можливість підписання будь-яких мирних угод з Україною. Вони критикували мирні переговори і вимагали від Києва повної капітуляції, а російських

делегатів, які брали участь у цих переговорах, навіть називали зрадниками. Щоб запобігти зростанню розчарування серед громадськості, пропаганді необхідно буде продемонструвати, що було успішно досягнуто. Це може бути проблематично за відсутності беззаперечної перемоги на полі бою та в контексті провалу запланованої денацифікації і демілітаризації України.

На внутрішньому рівні, підвищена толерантність до агресії і насильства серед росіян, що є наслідком впливу жорстоких і неправдивих наративів, буде головною проблемою, яка значною мірою породжена пропагандою. Такі настрої можуть призвести до дедалі більшого морального розкладання суспільства і загострення соціально-політичних проблем в росії після закінчення війни. Це, в свою чергу, може призвести до деградації соціальних зв'язків та перешкоджатиме ефективному управлінню країною.

Російські ЗМІ не повідомляють про військові втрати російської армії в Україні та обстріли мирних українських міст. Навпаки, вони стверджують, що саме «Азов» бомбив Маріуполь, де кожен мешканець знає, хто насправді скидає неконтрольовані бомби на їхні голови. Одна з них впала на Драматичний театр, в підвалі якого знаходилися сотні мирних жителів. За попередніми даними, загинуло 300 осіб, серед яких жінки, діти та люди похилого віку.

На одному широко поширеному відео можна було побачити репортера новин, який стояв перед рядами мішків для трупів, один з яких рухався [33]. Однак глядачами російських новин були показані не жертви війни в Україні, а протест проти зміни клімату у Відні в лютому, за три тижні до початку вторгнення. Також росіяни завзято поширювали вірусне відео з манекеном на телебаченні, яке стверджувало, що українська влада інсценувала масове вбивство цивільних у місті Буча. Однак, Надія, асистент режисера російської телевізійної програми, підтвердила, що на відео були зображені їхні зйомки під Санкт-Петербургом, а не українські військовослужбовці [34].

Отже, російська пропаганда є колоніальною та імперіалістичною. Вона експлуатує невігластво, використовує маніпуляції та брехню, і повторюється так часто, що люди починають в неї вірити. Навіть ті, хто, можливо, не до кінця вірить у

певні пропагандистські твердження, смутно пам'ятають, що десь їх чули, що додає певної достовірності цим неправдивим повідомленням. Місія російської пропаганди екстремальна: вона має на меті переконати світ, що всі брешуть, а лише росія говорить правду.

2.2. Російська дезінформація про війну в інтернеті та соціальних мережах

Поява соціальних мереж, безперечно, є одним з переломних моментів процесу, який можна назвати глобальною інформаційною революцією. Засоби масової інформації вплинули на сучасний вигляд усього, що становить соціальну, політичну та культурну реальність у глобальному масштабі.

Алгоритм соціальних мереж – це своєрідне правило поведінки, яке приводить до вирішення встановленої проблеми, шляхом виконання конкретної послідовності дій. Сьогодні алгоритми використовуються в різних сферах життя. В інтернеті вони найчастіше відповідають за впорядкування або визначення пріоритетності інформації, що з'являється в безперервному потоці повідомлень.

Алгоритми, які використовують соціальні медіа-платформи та новинні портали, передбачають, що кожен користувач соціальних мереж бачить різні публікації – вони підбираються відповідно до його попередніх реакцій та інтересів, а отже, є персоналізованими. Алгоритми також відповідають за персоналізацію результатів пошуку. Алгоритми платформ соціальних мереж відображають результати пошуку та видимий контент соціальних мереж.

Алгоритми роботи соціальних медіа-платформ показують не тільки те, що подобається користувачеві, але й те, що подобається іншим. Чим більше реакцій викликає допис протягом короткого часу після публікації, тим частіше він відображається іншим користувачам. І оскільки більшість реакцій викликає скандальний зміст, який провокує сильні негативні емоції або захоплення. Емоційний пост викликає багато реакцій, тому він помічається алгоритмами, які показують її більшій кількості людей. Вірусний контент поширюється «вірусним шляхом». Саме

цей механізм призводить до того, що алгоритми соціальних мереж сприяють зростанню популярності фейкових новин в інтернеті [35, с. 87-89].

Неправдивий контент швидко поширюється, оскільки для його розповсюдження використовуються сучасні технології. Важливу роль відіграють боти (програмовані роботи). Їх діяльність була розроблена ще в 1950-х роках. Першими з'явилися так звані чат-бокси, тобто алгоритми призначений для ведення розмови з людиною. Спочатку вони були виключно корисними та не шкідливими для людини. Цей механізм використовується і все більше приймається брендами та компаніями. Позитивним прикладом є використання контенту з різних джерел, наприклад, простих новинних стрічок. На жаль, кожна технологія несе в собі зловживання. Друга категорія ботів включає в себе шкідливі елементи, спеціально розроблені для заподіяння шкоди. Ці боти вводять в оману та маніпулюють дискурсом у соціальних мережах. Вони поширюють чутки, спам, дезінформацію та наклепи. Це призводить до численних негативних наслідків для суспільства. Наприклад, боти можуть штучно нарощувати підтримку кандидатів, впливаючи на результати виборів, що, в свою чергу, становить загрозу для демократії [36, с. 94].

Медіа-платформи виявилися ідеальним інструментом для створення медійних повідомлень у великих масштабах. Сформувати їх у потрібному руслі, стимулюючи страх або соціальний гнів у певному колективі, є важливим заходом, який використовується в інформаційній війні. Не менш важливим є створення дезінформації. Країною, яка знаходиться в авангарді такого роду діяльності і використовує її надзвичайно інтенсивно – є російська федерація.

Не викликає жодних сумнівів той факт, що влада Російської Федерації на чолі з президентом Володимиром Путіним визнала наявний технологічний інструментарій інформаційної війни надзвичайно важливою зброєю в ході всіх видів міжнародних конфліктів. Застосування росією інформаційної війни здійснюється на декількох рівнях – політичному, військовому, дипломатичному, економічному, а відтепер і у сфері інформаційних технологій. Мета одна – дезінформація. Цифровий простір став новою сферою не лише для ведення бізнесу але й здійснювати вплив на суспільство.

У Концепції національної безпеки Російської Федерації 1997 року визначено національні інтереси, що мають відношення до побудови російського інформаційного суспільства. Одним з пунктів був «розвиток нових технологій», для ефективного впливу на території, що мають особливе значення для російських сфер впливу та сфер інтересів, а також для управління багатонаціональним російським народом. Зобов'язання створювати нові канали зв'язку із застосуванням новітніх цифрових технологій була віссю підготовленої стратегії інформаційної війни, для якої першочерговим метою було відстоювання територіальності російських інтересів та «захист культурної спадщини» [37, с. 201-203].

Коріння російської політики кібербезпеки бере початки у другій чеченській війні 2000 року. Володимир Путін звинуватив за провал війни на незалежні ЗМІ. Російський уряд вважав, що перемога в Чечні залежить від посилення контролю над незалежними ЗМІ, і що інформація повинна розглядатися як зброя в інформаційному конфлікті. Зіткнувшись з цим новим підходом, війна була перейменовано на «антитерористичну операцію», посилено правила акредитації журналістів та обмежено доступ до Чечні для іноземних журналістів. Російські ЗМІ, які не дотримувалися поглядів влади, зазнавали утисків, журналістів звільняли або звинувачували у скоєнні злочинів [38, с. 15-16].

Цікаво, що після запуску військового інтернету засекречених баз у 2016 році, розпочато реалізацію проекту зі створення внутрішньої російської мережі під назвою Рунет, відрізаний від глобальної мережі Інтернет. Закон передбачає, що у разі виникнення надзвичайної ситуації, управління російським кіберпростором переходить до Роскомнагляду, яка наразі відповідає за регулювання засобів масової інформації та Інтернету в росії. Крім того, в Рунеті буде створено моніторинговий центр, підпорядкований Роскомнагляду, завданням якого буде управління віртуальною мережею в кризових ситуаціях. Закон передбачає створення переліку точок обміну інтернет-трафіком між глобальними та російськими мережами. Весь російський інтернет-трафік буде проходити через визначені пункти, розкриті в реєстрі, які включатимуть тільки ті пункти, які відповідають критеріям держави.

Метою створення Рунету є не захист від кібератак, а саме влада над контентом, що публікується в російському віртуальному просторі [39].

Війна в Україні також відбувається в Інтернеті, і найкращим свідченням цього є масова дезінформація. Користувачі соціальних мереж часто навіть не здогадуються, що частина постів, фото та відеоматеріалів, які циркулюють у мережі, зовсім не є свідченнями війни росії проти України, хоча саме так їх і подають. Передаючи їх, вони тим самим несвідомо поширюють неправдиву інформацію і тим самим сприяють ще більшому хаосу в соціальних мережах. Росія намагається виставити Україну в негативному світлі та ввести в оману інтернет-користувачів щодо того, хто насправді є агресором.

З початку вторгнення в Україну російський уряд запровадив жорстку цензуру для своїх громадян з метою обмеження негативного обговорення війни як в Інтернеті, так і в реальному житті. Російський уряд заарештував тисячі учасників масових демонстрацій, коли почалася війна, і росіян продовжують затримувати за протести проти конфлікту. Свобода слова в інтернеті теж стала неможливою. Російська влада, можливо, не має можливості перехоплювати кожен фрагмент даних, що надсилається через Інтернет щохвилини, розшифровувати їх і зберігати у величезній базі даних. Але це уявне майбутнє, хоча і є жахливою перспективою. Якщо Роскомнагляд може відстежувати пости впливових людей, ідентифікувати їх для органів безпеки, погрожувати цим людям, заарештовувати їх або ще гірше, то це вже само по собі є цензурою мови. Це також сигналізує російським громадянам, що якщо вони стануть занадто активними в Інтернеті, влада їх знайде.

24 лютого Роскомнагляд опублікував попередження про поширення «неперевіреної» та «неправдивої» інформації, заявивши, що при висвітленні того, що влада називає «спецоперацією» в Україні, можна публікувати лише інформацію з офіційних джерел. Влада також заявила, що вся «неправдива» інформація буде миттєво блокуватися і попередила про штрафи за поширення «фейкових» новин. Однак, у росіян своя «правда», тож інформація в Інтернеті пишеться та вигадується російськими пропагандистами та прибічниками режиму Путіна [40].

Тим часом, фейсбук, інстаграм, Twitter та інші іноземні соціальні медіа-платформи, які поширюють російськомовну інформацію, заблоковані, а тікток тимчасово заборонив користувачам в росії завантажувати новий контент. Але ютуб і додаток для обміну зашифрованими повідомленнями телеграм, які інтенсивно використовуються державними пропагандистськими джерелами все ще доступні і широко використовуються в росії. Однак, користувачі все ще використовують заборонені в країні соціальні мережі за допомогою VPN. VPN – це програмне забезпечення, яке створює зашифрований канал між користувачем і віддаленим сервером, змінюючи при цьому унікальну IP-адресу користувача і приховуючи, звідки походить його IP-адреса [40].

Підписаний російським лідером закон про фейки або воєнну цензуру запроваджує тюремне ув'язнення за введення в публічну сферу неправдивої інформації про військові дії в Україні та публічні заклики до запровадження санкцій проти росії. За їх розповсюдження передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до трьох років, за розповсюдження через мережу Інтернет або групою осіб – від 5 до 10 років. Найвище покарання у вигляді 15 років позбавлення волі передбачається для тих, хто поширюватиме інформацію, яка не тільки не відповідає дійсності, але й наслідки її поширення будуть суспільно небезпечними. Спікер російської Думи заявив, що новий закон дає можливість карати людей, які брешуть, ображають і дискредитують російські збройні сили [41].

Більшість соціальних медіа-платформ – фейсбук, твіттер, ютуб та гугл – вжили заходів для видалення російської дезінформації та обмеження реклами в росії. Винятком є додаток для обміну повідомленнями телеграм, який широко використовується в Україні та росії. Співзасновник компанії Павло Дуров, який походить з росії, взяв на себе зобов'язання захищати інформацію про українських користувачів, але також не модерує та не видаляє російську дезінформацію, таку як фейкові новини та підроблені відеоролики.

Російський телеграм-канал з мільйонною аудиторією поширює дезінформацію про вторгнення росії в Україну під виглядом «правдивої інформації». Його вплив

виходить за межі платформи, оскільки на дописи сторінки посилаються провідні російські видання, урядовці та журналісти.

Канал «Війна з фейками» був створений 24 лютого, в той самий день, коли президент росії Володимир Путін оголосив про «спеціальну військову операцію» і війська почали вторгнення в Україну. Сторінка переповнена суцільною дезінформацією. Власники каналу описують свої цілі та позиціонування так: «Добро пожаловать на проект «Война с фейками». Мы – владельцы и администраторы нескольких неполитических телеграмм-каналов. Мы не занимаемся политикой. Но мы считаем важным давать объективную информацию о происходящем на Украине и территориях Донбасса, поскольку видим признаки информационной войны, развернутой против России. Наша задача — сделать так, чтобы в инфопространстве были только объективные публикации, поскольку видеть как бабушки снимают последние деньги из-за того, что какие-то политтехнологи вбросили информацию об отключении «Сбера» от SWIFT, нам не хочется. Мы не хотим, чтобы из-за информационных войн простые люди чувствовали тревогу и панику. Мы собираемся препарировать каждый фейк и давать ссылки на реальные опровержения. Будьте в безопасности, будьте в спокойствии, будьте с нами» [42].

Канал, схоже, є частиною більш широкої інформаційної війни, яка розгорнулася після вторгнення росії в Україну. Згідно з розслідуванням Vice News, Кремль платив російським впливовим користувачам тікток за просування пропаганди [43].

Дезінформаційний канал неодноразово намагався популяризувати версії про те, що кадри з України якимось чином фальсифікуються. В одному з дописів каналу від 24 лютого стверджувалося, що поширена фотографія української жінки, пораненої в результаті авіаудару, була сфальсифікована, і що жінка була зображена на іншій фотографії через кілька днів без жодних ушкоджень. У дописі, який набрав сотні тисяч переглядів, також безпідставно стверджувалося, що кров жінки насправді була гримом або виноградним соком. Найвідоміший російський пропагандист Соловйов також ділився каналом у власних соціальних мережах. У дописі він рекомендував своїм глядачам підписатися на «Війну з фейками» в часи фейкових новин.

Надзвичайні темпи зростання каналу, посилення ключовими російськими медійними фігурами, використання традиційної російської тактики впливу та чітка мета підтримки населенням вторгнення росії в Україну – все це вказує на те, що його оператори можуть бути або афілійованими з Кремлем, або мати ресурси та стимули для проведення інформаційної операції на його підтримку.

24 лютого на офіційному сайті *войнасфейками.рф* з'явилося «спростування» фейку, у якому йшлося про ракетні удари російської армії по містах України. Як повідомляє автор сайту, низка ЗМІ та блогерів без посилання на офіційні джерела поширили інформацію про те, що російські війська ведуть обстріл житлових кварталів українських міст. Та «насправді» уранці 24 лютого 2022 року президент росії Володимир Путін у зверненні до росіян оголосив, що ухвалив рішення про спеціальну військову операцію на Донбасі. Глава держави зазначив, що в плани росії не входить окупація України, проте Москва буде прагнути до її демілітаризації. Пізніше в Міністерстві оборони РФ повідомили, що Збройні сили росії не завдають жодних ракетних, авіаційних або артилерійських ударів по містах України (рис.1.1).

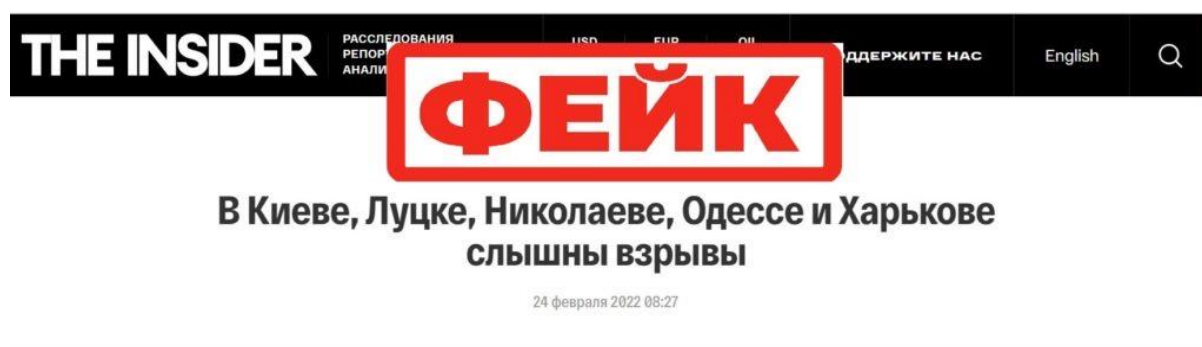

Рис. 1.1. «Спростування» фейку для російських користувачів

Ще одним фейком, розміщеним на пропагандистському сайті *войнасфейками.рф* є матеріал з псевдо доказами, щодо російських злочинів у Бучі. Автор пише, що Після того як війська РФ відійшли від Бучі, ЗСУ піддали місто артилерійському обстрілу. Що також могло призвести до втрат серед мирного населення. «Братська могила» з тілами – це діло рук українських військових, оскільки понад місяць тому вони заблокували місто, підірвавши міст біля Ірпеня, а мер

підтверджував ведення вуличних боїв. Тоді ж і були жертви з боку мирних. Михайло Подоляк використовує подібні постановочні кадри, як привід для запиту зброї у західних країн. Автор стверджує, що нотатки про Бучу з'явилися відразу в кількох зарубіжних виданнях. З огляду на те, що війська покинули місто 30 березня, ці кадри з'явилися у мережі лише через 4 дні (рис. 1.2).

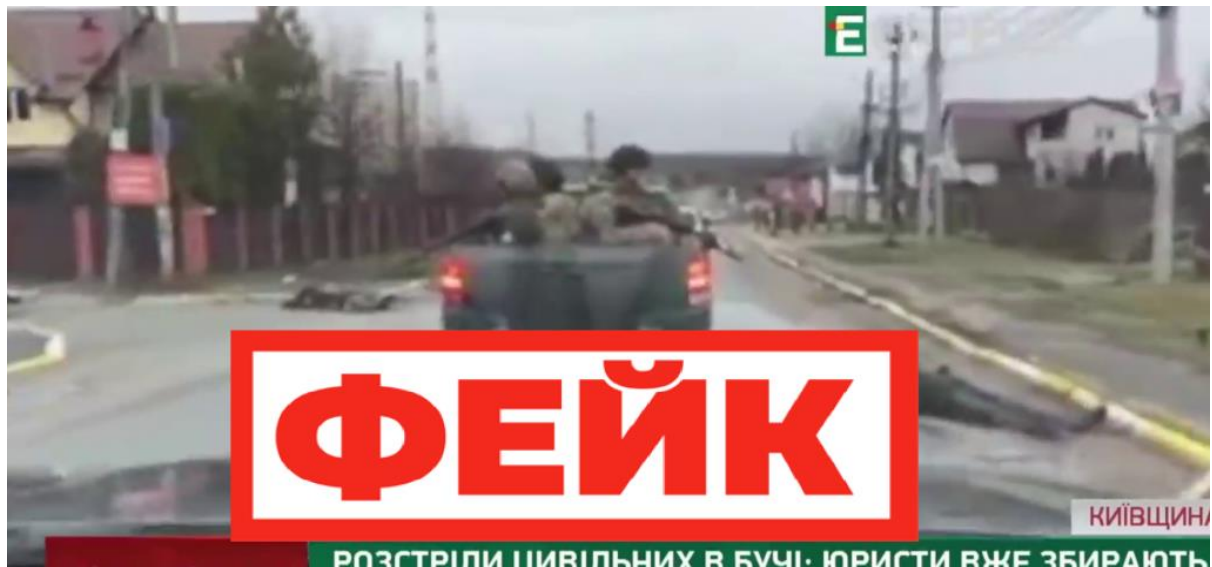

Рис. 1.2. «Спростування» фейку для російських користувачів

Щодо масового поховання в Ізюмі, автори сайту швидко вигадали свою правду та одразу ж розмістили на своїх каналах. Вони стверджують, що там дійсно є могили мирних жителів. Вони відрізняються тим, що над ними є табличка з ім'ям та датою смерті. Поруч із деякими могилами лежать вінки. Це означає, що цвинтар відвідували жителі і ніхто не намагався зробити поховання таємним. На деяких табличках зазначено, що люди загинули ще на початку березня цього року. Це не в'яжеться з тезою про те, що російські військові катували і вбили мирних жителів, похованих тут. Адже війська РФ зайняли Ізюм тільки 24 березня. Варто пам'ятати, що ЗСУ неодноразово обстрілювали місто протягом кількох місяців. Про це повідомляли військові кореспонденти, ЗМІ та підтверджували місцеві жителі. За словами автора статті, Київ намагається повторити сценарій Бучі та звинуватити у злочинах російську армію, яка прийшла «звільняти» людей, а не вбивати (рис. 1.3).

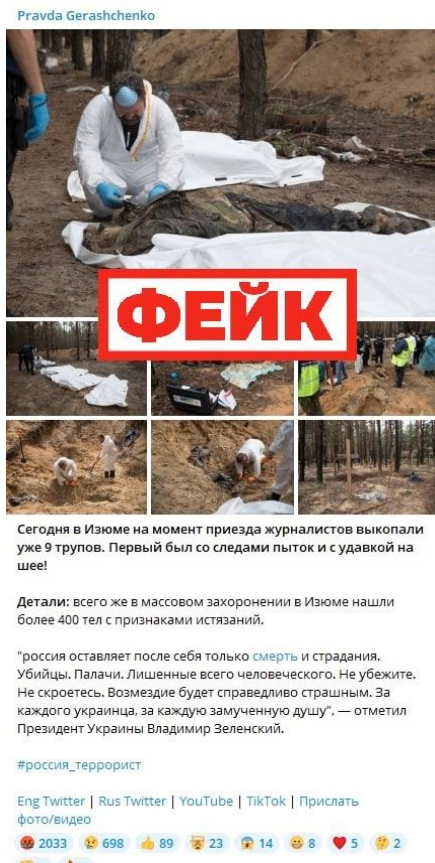

Рис. 1.3. «Спростування» фейку для російських користувачів

«Навіть якщо люди не мають обмеженого доступу до інформації, вони обирають ті новини, які їм зручні», – каже Даніель Канеман. «Не дивно, що росіяни вірять тому, що чують, і не шукають активно іншої інформації. Таке переконання є психологічно вигідним з усіх точок зору».

Даріуш Долінський підкреслює, що відмова від урядової пропаганди буде мати високу емоційну ціну для росіян. «Це означало б втрату існуючих якорів у мисленні та орієнтації у світі. Без них світ перестав би бути зрозумілим. Люди мають певний структурований погляд на зовнішній світ, в якому вони функціонують. Це дозволяє їм планувати і займатися діяльністю. Коли ця картина руйнується, люди стають безпорадними» [44].

Російські дезінформаційні кампанії спостерігаються у різних сферах. Вони маскують воєнні злочини, які скоюють в Україні, фальсифікують докази збройної

агресії та проводять психологічні операції проти суспільств, які підтримують Україну. Дії росії значною мірою базуються на створенні страху з метою залякування.

Загалом, експерти виділяють наступні якості, які характеризують соціальні мережі та інтернет-ресурси як інформаційну зброю:

- низька вартість операцій в соціальних мережах як з точки зору коштів, так і з точки зору персоналу;
- широке охоплення інформаційних операцій в Інтернеті;
- можливість реагувати в режимі реального часу без фізичної присутності;
- складність відрізнити звичайний допис від спонсорованих державою актів;
- легко досягти додаткового емоційно-психологічного впливу [45, с. 32–34].

Russia Today, англomовний новинний рупор Кремля, який продовжує розміщувати контент у фейсбук. Так само, як і акаунти, які, ймовірно, контролюються підсанкційними російськими діячами.

Стандарти спільноти фейсбук забороняють насильство та заяви, що закликають до насильства з високим ступенем жорстокості. Meta заявила, що «знизить рейтинг постів, які містять посилання на російські державні медіа-сайти у фейсбук», але багато нещодавніх відео, розміщених RT, продовжують набирати тисячі переглядів кожне. «Ми не можемо допустити, щоб ці люди, які просувають цю дезінформацію, зокрема, про вторгнення в Україну, досягали користувачів по всьому світу» – каже Венді Віа, співзасновниця і президент проекту проти ненависті та екстремізму [46].

Російську пропаганду війни легко знайти в інстаграм, якщо шукати за військовими хештегами. Наприклад, пошук за хештегом #СвоихНеБросаем дає понад сотні тисяч результатів, включаючи відео.

Сторінка в інстаграм з 1,4 мільйонами підписників, яка використовує ім'я та образ колишнього президента Чеченської Республіки Ахмат-Хаджі Кадирова, який помер у 2004 році, розмістила відео, яке нібито показувало полонених українських солдатів. Допис містив, зокрема, цитату нинішнього лідера Чечні Рамзана Кадирова: «Злочинна влада нацистів більше не відправить цих молодих солдатів на смерть».

Правила спільноти інстаграм забороняють серйозні загрози громадській та особистій безпеці. Материнська компанія інстаграм, Meta, заявила в березні, що вжила заходів, щоб контент з акаунтів, які ведуть російські державні ЗМІ, було важче знайти в інстаграм.

Інстаграм продовжує розміщувати акаунти високопоставлених осіб, які перебувають під міжнародними санкціями і пов'язані з російським урядом, включаючи Дениса Пушиліна і телеведучого Володимира Соловйова.

У своєму інстаграм кремлівський пропагандист Володимир Соловйов підтримує війну в Україні та підбадьорює російських підписників «успішними» воєнними планами Володимира Путіна (рис. 1.4). До речі, фраза «все йде за планом», яку користувач вжив у своєму дописі, досить часто використовується пропагандистами, коли насправді все йде не за планом і ЗСУ отримує перемогу над армією Путіна.

Просмотры: 159 790

vrsoloviev Шойгу – о ходе операции на Украине: Уважаемый Владимир Владимирович, у нас всё идёт по плану, здесь мы докладываем об этом вам на неделе каждый день.

Смотреть все комментарии (920)

11 марта

Рис. 1.4. Допис в інстаграм Володимира Соловйова

Російські фейки не забули обійти стороною популярну у всьому світі соціальну мережу тікток. Відео, на якому зображений зруйнований Харків від російського нападників набуло популярності. Проте, пропагандисти знайшли в ньому свою

правду та зайнялись розповсюдженням фейку. Росіяни стверджують, що на ролик зображений Бейрут, столиця Лівану. 4 серпня 2020 року в міському порту вибухнуло 2750 тонн аміачної селітри. Загинули 210 осіб, дістали поранення близько 6 тисяч осіб, у місті сталися серйозні пошкодження будівель, залишилися без житла приблизно 300 тисяч жителів. Зрозуміти, що це не Харків, можна з вигляду на море і надзвичайно великої для березня кількості мотоциклістів і водіїв на мопедах (рис. 1.5).

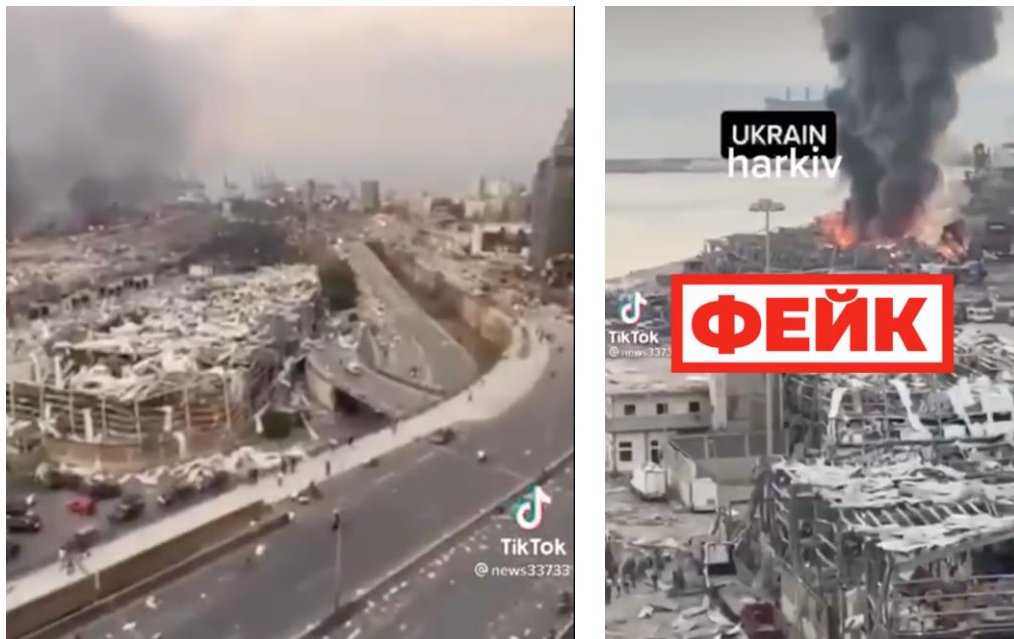

Рис. 1.5. Харків перетворився у руїни після вторгнення російської армії

Отже, швидкість та інтенсивність, з якою Інтернет входить в життя суспільства, свідчить про те, що політичне життя призводить до появи нових термінів і понять. Війна в Україні показує, що це надзвичайно важливе питання. Завдяки дезінформаційним заходам, що здійснюються росіянами, Кремлю вдалося маргіналізувати і відповідним чином реалізувати (з його власної точки зору) суспільне невдоволення, викликане війною. При цьому росіяни намагаються знизити моральний дух українців і стимулювати паніку, в тому числі за допомогою дезінформаційних операцій в Інтернеті та соціальних мережах. Розвиток онлайн-пропаганди та маніпуляцій, особливо із залученням соціальних мереж, дає можливість формування громадської думки.

2.3. Обґрунтування і заклики до війни на шпальтах газет

Російські війська контролювали Ізюм Харківської області протягом шести місяців, перш ніж були змушені відступити в результаті українського контрнаступу. Росіяни захопили його 1 квітня і утримували людей під постійними хаотичними обстрілами та без зв'язку. З березня місто не мало газу, електрики, водопроводу та Інтернету, а жителям, які втекли, було наказано не повертатися. Більша частина міста, включаючи школи, була зруйнована. Після звільнення міста було екзгумовано тіла на місці масового поховання в Ізюмі. Серед 447 тіл знайдено 425 цивільних осіб (у тому числі п'ятеро дітей) та 22 військовослужбовці Збройних Сил України. Більшість знайдених тіл при візуальному огляді мали ознаки насильницької смерті. Губернатор Харківської області Олег Синегубов зазначив, що тіла були знайдені з мотузкою на ший, зі зв'язаними руками, поламаними кінцівками і вогнепальними пораненнями. У кількох чоловіків були ампутовані статеві органи [47].

Під час окупації міста пропагандистські газети демонстрували, як російські сили намагалися скористатися інформаційним вакуумом у місті, коли мобільний та інтернет-зв'язок був відключений. Газети намагалися викликати у цивільного населення ностальгію за радянською епохою, налаштувати мешканців проти українських сил та пропагувати глибокі історичні та культурні зв'язки з росією у рамках підготовки до анексії.

Дві газети – «Изюмский телеграф» (рис. 2.1) та «Харьков Z» (рис. 2.2), перша з яких просувала наративи про те, що російські солдати допомагають відновлювати райони, зруйновані київськими військами. Газета «Харьков Z» використовувала більш розмовну і часом агресивну мову. Риторика обох видань віддзеркалювала мову часів Другої світової війни, використовуючи термін «союзницькі сили» для позначення підтримуваних росією військ з Луганська і Донецька, а також такі слова, як «нацистський» і «фашистський» для опису українців. Місцевим жителям також розповсюджували російську пропагандистську газету «Красная звезда» (рис. 2.3), яка

виходила ще до російського вторгнення у лютому. У квітневому номері харківської «Z» російська битва за контроль над Донбасом на сході України порівнюється з Курською битвою 1943 року між арміями Радянського Союзу і нацистської Німеччини. «Місцеві жителі в основному нелояльні до Києва, – йдеться у статті. «Люди тут вважають українські сили нацистськими. А сили Луганської та Донецької народних республік й росії – своїми визволителями та надією». Мешканці Ізюма розповіли, що ледве впізнали газети, коли їх роздавали, і використовували їх як дрова, щоб приготувати їжу на вулиці або зігрітися. «Вони дуже добре горіли», – сказав один з мешканців [48].

Рис 2.1. – «Изюмский Телеграфъ».

Рис. 2.2. – газета «Харьков Z».

Рис. 2.3. – газета «Красная звезда».

«У нас величезні плани, і Російська Федерація допоможе нам втілити їх у життя, на відміну від України, яка хоче повністю знищити наші території, зруйнувати інфраструктуру і знищити людей», – цитує газета «Ізюмський телеграф» слова Соколова (рис. 2.2). Стаття в цьому ж номері засуджує цивільне населення за те, що воно не бере участі у відновленні району, де цілі села були розбомблені дощенту, а центр міста Ізюм був значною мірою зруйнований. «Ми робимо все, щоб відновити наші міста і села. Але відчуваємо нестачу робочих рук і досвідчених управлінців», – йдеться в статті. «Я звертаюся до кожного з вас: Перестаньте сидіти в підвалах». Мешканці розповіли The Post, як вони спали під землею місяцями через майже безперервні обстріли під час боїв за контроль над містом. Будинки, багатоквартирні будинки та урядові будівлі були зруйновані по всьому місту, а деякі люди були вбиті у власних будинках [49].

«Запорожский вестник» (рис. 2.4) – ще одна пропагандистская газета, яку росія завзято розповсюджує у Запоріжжі. Перший номер тижневика вийшов друком 12

липня 2022 року. Кольорове видання має вісім сторінок, написане російською мовою та наповнене пропагандистським і розважальним контентом. Зокрема, на першій шпальті розміщено фото президента РФ Володимира Путіна із заголовком: «Ми разом! Ми - один народ!». Також наводиться його цитата: «Майбутнє людей, які там проживають, буде визначатися виключно ними самими. І ми будемо поважати їх вибір». Весь контент у номері містить ті чи інші пропагандистські або антиукраїнські заклики на кшталт «Русские своих не бросают», «Надежда на будущее с Россией» тощо. При цьому статті не мають авторів, а у вихідних даних немає жодних вказівок на головного редактора чи склад редакційної групи [50].

Рис 2.4. – газета «Запорожский вестник».

Поряд з тижневиком на окупованих територіях тепер поширюється пропагандистська газета «Комсомольская правда». Про це стало відомо 16 липня з

телеграм-посту на каналі колаборанта Володимира Рогова, де він пише, що «на звільненій території нашої області розпочато друк «Комсомольської правди» (рис.2.5)». Росіяни також відкрито працюють над пропагандою серед дітей, – вивозять дітей із Запорізької області до Криму «на відпочинок» і закликають абітурієнтів вступати до російських вишів. Жоден випуск пропагандистських газет не може обійтися без тез про Захід та про те, що українці начебто шукають будь-яку можливість, щоб виїхати з країни. Автори газети «Комсомольская правда» вже не погрожують росіяни захопленням Києва за три дні чи суттєвим просуванням на якихось напрямках, лише скромно закликають українців не мріяти про повернення окупованих територій. Традиційно росіяни кричать: «Своїх не кидаємо» і пишуться власними «досягненнями» [51].

Рис. 2.5. – газета «Комсомольская правда».

У тимчасово окупованому російськими загарбниками селищі Волноваха друкуються номери пропагандистської газети «Наше слово» (рис. 2.6). «Наше

слово» виходить з 1932 року, але після окупації росіяни вкрали назву газети і використовують її для поширення пропаганди. «У виданні окупаційна влада привласнила не лише назву газети, а й шрифт, оформлення першої сторінки і навіть синій колір, який ми використовували для назви на сайті газети та сторінці у фейсбук. Зазначимо, що жоден член колективу нашої компанії не має жодного відношення до друку цієї газет», – підкреслила Лідія Тараш, головна редакторка. Справжнє «Наше слово» перестало виходити з початком повномасштабної російської агресії проти України. Друк фейкової газети здійснює так зване Державне унітарне підприємство Донецької народної республіки [52].

Рис. 3.6. – газета «Наше слово».

Отже, після окупації українських міст загарбники не лишили належного зв'язку жителям. Найкращим способом для них виявилось розповсюдження друківаних газет з пропагандистськими закликами. У газетах росіяни намагалися донести до українців цінність російського народу та перетягнути на свій бік. У заголовках писалося про

братність народів, про доброту росіян та відданість. У кожному випуску автори статей засуджували та висміювали не лише українську владу, а й Захід.

РОЗДІЛ 3. ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

3.1 Боротьба світу з російською дезінформацією

Пропаганда і дезінформація – це елементи інформаційної війни, які не підлягають обговоренню. З розвитком технологій та інтенсивним зростанням мережі Інтернет їхні можливості збільшуються. Останнім часом масштаби цієї діяльності.

Однак незмінно вони передбачають цілеспрямовану діяльність. Через них одержувач інформації вводиться в оману. Його рівень знань не підвищується, хоча його переконання, що може бути навпаки. Натомість підвищується рівень необізнаності, що з точки зору агресора є успіхом.

Методи, які використовуються в дезінформації та маніпуляціях, небезпечні тим, що вони вони підтримуються новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями, що робить ці процеси широкомасштабними, більш ефективними, оперативними та вільними від відносно високих витрат.

Російська Федерація створює широкий спектр наративів, які подекуди суперечать один одному. Деякі з них спрямовані на певну аудиторію, інші мають функцію створення так званого «шуму» та відволікання уваги громадськості від тієї

чи іншої події. Образи, сконструйовані в російських наративах кардинально відрізняються від форми реальності.

Хоча деякі приклади фейкових новин здаються невинними або просто спробою розважитися, багато фейкових новин можуть бути шкідливими, зловмисними і навіть небезпечними. Фейкові новини створюються для того, щоб змінити переконання, ставлення або сприйняття людей, щоб вони в кінцевому підсумку змінили свою поведінку.

Росія використовує традиційні ЗМІ та Інтернет, особливо соціальні мережі, для поширення дезінформації. Оскільки Кремль посилив свій контроль над медіа-простором в росії та збільшив витрати на поширення інформації, міжнародна реакція була швидкою та єдиною: багато технологічних компаній та соціальних медіа-платформ активізували зусилля з виявлення та видалення зловмисних інформаційних суб'єктів.

Активізували свою діяльність організації з перевірки фактів та розвінчання, а Велика Британія та Австралія прямо звернулися до соціальних мереж з проханням заблокувати пов'язані з росією сервіси та контент-провайдери. Європейський Союз і Велика Британія заборонили «Спутник» і «RT», а Канада оголосила про збільшення фінансування Механізму швидкого реагування G7, створеного для реагування на загрози з боку іноземних суб'єктів, які «прагнуть підірвати демократичні суспільства та інститути». Міжнародна реакція на зловмисну інформаційну тактику росії ґрунтується на десятиліттях досвіду і наразі підкріплюється зростаючим фінансуванням та підвищеним усвідомленням суті проблеми. Під час війни в Україні вони продемонстрували, наскільки швидко можуть реагувати на нові інформаційні реалії – зміну наративів, цільових аудиторій чи методів поширення інформації [53].

Німеччина та її партнери по ЄС і НАТО, а також інші країни стають об'єктами зусиль росії зі здійснення нелегітимного впливу, насамперед в

інформаційному просторі. Російський уряд прагне впливати на громадську думку в Німеччині та інших країнах на свою користь і поглибити розбіжності в суспільстві. Він також сподівається дискредитувати Захід і підірвати консенсус у міжнародному співтоваристві. Водночас Кремль спрямовує свою пропаганду на

власних громадян, щоб виправдати вторгнення і зобразити західні країни як слабкі. З початку російської агресії в Україні Федеральний уряд спостерігав зростання дезінформації з боку підконтрольних російському уряду ЗМІ та проросійських веб-сайтів, а також офіційних дипломатичних та прокремлівських акаунтів у твіттері. Санкції були запроваджені з метою обмеження впливу російських проурядових ЗМІ. Відколи ці санкції набули чинності, дедалі більше проросійської дезінформації та пропаганди поширюється через соціальні мережі. Російські державні органи все частіше діють як агенти дезінформації, використовуючи всі засоби дезінформації, наявні в їхньому розпорядженні засоби комунікації. Такі як офіційні прес-релізи Міністерства закордонних справ росії, власні соціальні канали на таких платформах, як телеграм, та веб-сайти російських посольств.

Заяви Росії про те, що Україна чинить звірства проти власного народу на Донбасі, не мають під собою жодних підстав, про що свідчать доповіді Організації Об'єднаних Націй та Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Росія також звинувачує Україну у розробці зброї масового знищення, нібито за допомогою західних країн. Однак, Україна не має жодних програм з розробки ядерної, хімічної чи біологічної зброї. Україна дотримується Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) і після закінчення холодної війни передала росії ядерну зброю, розміщену Радянським Союзом на території України. В обмін на це Росія погодилася підтримувати суверенітет і територіальну цілісність України. Україна тісно співпрацює з Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ) та виконує всі вимоги Агентства. Жодні західні науково-дослідні інститути не розміщуються і ніколи не розміщувалися в Україні для розробки ядерної зброї. ЄС призупинив мовлення на території Євросоюзу російських ЗМІ «RT» і «Sputnik» з 2 березня 2022 року, оскільки ці ЗМІ прямо чи опосередковано контролюються російським урядом і відіграють важливу роль у підтримці у підтримці військової агресії проти України та дестабілізації її сусідів. Ці санкції діятимуть доти, доки росія не припинить свою агресію проти України та не припинить свою пропагандистську кампанію, спрямовану проти ЄС та його держав-членів [54].

Вторгнення росії в Україну в лютому знову привернуло увагу до здатності Америки захищатися від наративів Кремля, які намагаються виправдати його триваючу агресію. Центр глобальної взаємодії (GEC) Державного департаменту США, відповідальний за координацію відповіді США на дезінформаційну війну. Маючи понад 400 партнерів у 29 країнах, GEC є провідною платформою для обміну інформацією щодо зусиль з протидії дезінформації та стратегій пом'якшення наслідків дезінформації. Протягом останніх двох років GEC також активізувала свою дослідницьку та інформаційну роботу, підвищуючи обізнаність про ключові методи та суб'єктів, які беруть участь у поточних пропагандистських кампаніях росії. Висвітлюючи те, як дезінформація створюється та поширюється в режимі реального часу, GEC надала Україні та сусіднім державам засоби для виявлення та перевірки достовірності висвітлення війни упередженими засобами масової інформації. Після вторгнення росія перекрила доступ до більшості соціальних мереж всередині країни і ввела кримінальну відповідальність за критичні репортажі в традиційних засобах масової інформації. Оскільки приблизно 85% з 144 мільйонів громадян росії мають доступ до Інтернету, VPN та подібні інструменти, які дозволяють користувачам обходити «відключення» урядових ЗМІ, можуть надати російським громадянам доступ до незалежної журналістики та точних повідомлень про війну. Визначаючи і спрямовуючи більшу частину свого прямого фінансування і грантів на такі інструменти обходу цензури, робота GEC може підривати деякі наративи в росії [55].

Squad303 – група хакерів з Польщі, які підготували спеціальний онлайн-інструмент для обходу російської цензури та боротьби з путінською дезінформацією. Завдяки створеній ними програмі, через сайт можна надсилати текстові повідомлення випадковим росіянам, інформуючи їх про пропаганду та дезінформацію, що їх оточує. До акції долучилися інтернет-користувачі з усього світу [56].

У спеціальному відео, розміщеному в мережі, хакери з групи Squad303 закликають людей підтримати українців, які воюють зі справжньою зброєю, за допомогою своїх смартфонів. «Ми, люди світу, маємо послання до російського народу. Нація заплатить високу ціну за ганебне рішення свого диктатора Володимира Путіна напасти на незалежну Україну», – заявляють хакери. – У росії немає вільних

ЗМІ, а Інтернет підлягає цензурі. Однак є можливість для кожного з нас надіслати пряме послання поневоленому народу цієї країни. Squad303 надає вам інструмент, який дозволяє відправляти текстові повідомлення на випадкові російські номери. Нехай знають правду» [56].

Зараз польські хакери націлилися на підприємців та їхні компанії. заявляє, що має щонайменше десятки назв компаній та імен росіян, пов'язаних з ними. На своїй сторінці у Твіттері Squad303 повідомила, що російська влада включила її до списку чотирьох найактивніших хакерських груп, які захищають Україну [57].

Anonymous – це секретна група громадських активістів, які володіють винятковими навичками використання сучасних технологій у широкій сфері інформаційних технологій. Вони не називають своїх імен і тримають їх у суворій таємниці. Їх відмітним символом є так звана маска Гая Фокса, яка додатково покликана приховувати їх особистість. «Ми – Аноніми. Ми – Легіон. Ми не прощаємо. Ми не забуваємо. Чекайте на нас» – це відоме головне гасло групи, з якого вони неодноразово починали свої маніфести та заяви, анонсуючи подальші дії. Таких активістів іноді називають «хактивістами» – від поєднання слів «хакер» і «активіст». Однак, анонімність – це не лише назва групи. Це ціла ідеологія, яка лежить в основі їхньої роботи. Хакери Легіону заявляють, що виступають проти урядів, великих корпорацій та людей з величезною владою і грошима. Вони декларують, що вживають заходів для захисту найбільш вразливих – простих людей. Вони виступають за громадянські права, проти цензури, споживацтва, соціальної несправедливості, диктатури, порушення прав тварин, дезінформації тощо. І все це вони роблять за допомогою кібератак, які дестабілізують своїх опонентів і мають на меті відібрати, хоча б на деякий час, у них владу над суспільством [58].

Anonymous – це міжнародна група. Вона не має формальної, ієрархічної структури і не має єдиного, центрального центру управління. Вона складається з низки менших груп, а також окремих активістів. Вони спілкуються, звісно, через Інтернет, в основному використовуючи соціальні мережі та власні сайти. Активісти також об'єднуються у національні групи. Скільки їх точно, ніхто не знає. Причини їхніх дій настільки ж різноманітні, як і кіберзброя, яку вони використовують – від

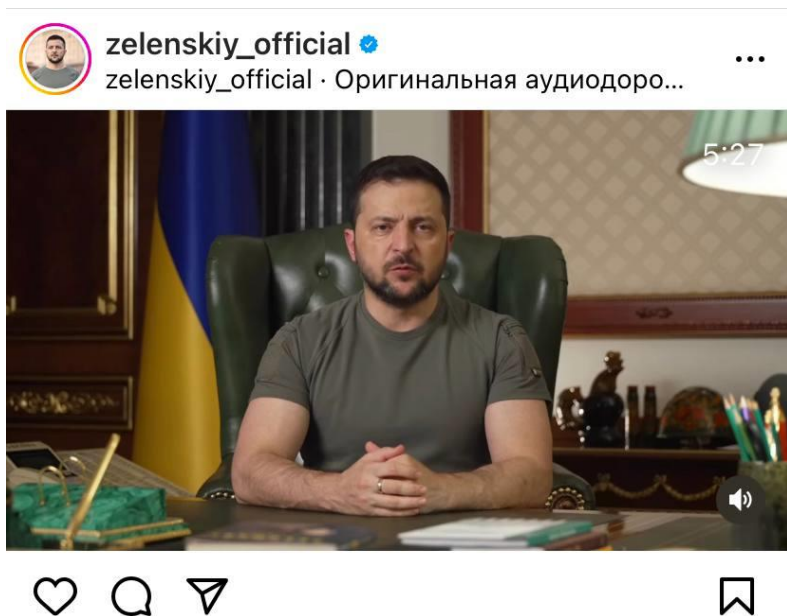
простого інтернет-вандалізму до складних кібероперацій. Однак мета у них одна: підтримати Україну, яка зазнала нападу росії, в Інтернеті [58].

Отже, світ активно бореться з російською дезінформацією, застосовуючи для цього новітні технології, державні центри та блокують всі можливі канали російської брехні. Російська дезінформація постійно використовує одні й ті ж механізми дезінформації, одні й ті ж тематичні напрямки, масово примножує джерела неправдивої інформації, так що вже ніхто не впевнений, що є правдою, а що ні. Парадоксально, але в цьому її сила і водночас слабкість. Розуміння того, як це працює на багатьох рівнях, сьогодні важливе як ніколи – тільки так можна цього уникнути.

3.2. Боротьба України з російською дезінформацією

Інформаційний фронт у російсько-українській війні не є чимось новим. Він був відкритий росією у 2014 році під час анексії Криму. У той час і українці, і росіяни були завалені дезінформацією через підконтрольний російській державі міжнародний англomовний сервіс RT та вірусні відеоролики в різних соціальних мережах. З того часу українські органи безпеки і оборони зосередилися на вдосконаленні своєї здатності протидіяти такій тактиці дезінформації. Хоча швидкий потік інформації, безумовно, має свої переваги, існує ряд проблем, пов'язаних зі зростанням ролі інформаційної війни в конфлікті. Найбільш значна складність полягає в тому, що доводиться мати справу з величезною кількістю доступної інформації. Відокремлення правдивої інформації від дезінформації є складним завданням, а швидкість, з якою інформація поширюється в соціальних мережах, робить його ще більш складним [59].

Несподівана переконлива перемога Зеленського на президентських виборах 2019 року дала Україні те, що виявилось її найбільшим надбанням. Володимир Зеленський регулярно та ефективно використовує наявну інформацію, щоб представити українську версію війни та розвінчати російську. Його перші селфі-відео з вулиць Києва підкреслили українську хоробрість та єдність у війні самооборони. Президент України надалі продовжує публікувати щоденні звернення до українців у соціальних мережах, зокрема у своєму інстаграм. У відео-зверненнях президент підводить підсумки дня, заспокоює громадян та розвінчує російські фейки (рис. 3.1).

Нравится valeriarudy и ещѐ 132 926
zelenskiy_official Протягом місяця збито 233 «Шахеда» і десятки ракет. Лише за сьогодні і лише на Київському напрямку знищено 10... ещѐ

Рис. 3.1. – Звернення Володимира Зеленського від 19.10.2022.

Використання Україною методів інформаційної війни, а також її переконливих меседжів та месенджерів пояснює значну частину її успіху на цьому фронті. Серед цих лідерів – колишні боксери-чемпіони брати Клички, один з яких є мером Києва, і обидва зараз є видатними захисниками своєї країни [60].

Україна транслює успіхи на інформаційному полі бою в ефективний захист Батьківщини від російської агресії. Захід значно збільшив підтримку країни через постачання зброї, обмін розвідувальною інформацією та іншу допомогу.

Успішна стратегія України в інформаційній боротьбі яскраво демонструє зв'язок між збройним конфліктом та інформаційною війною. Україна вивела конфлікт з росією з глухого кута, наголошуючи на темах справедливої війни за національне визволення, використовуючи не лише традиційні засоби ведення війни – кулі, ракети, танки, але й формуючи сприйняття війни західною громадськістю. З Президентом Володимиром Зеленським, вміле використання традиційних та соціальних медіа, а також прямі звернення до Конгресу США, Європейського

Парламенту та світової громадської думки забезпечили чітке та переконливе обрамлення війни.

Основними цілями росії у кіберпросторі є українські державні інформаційні ресурси та об'єкти критичної інфраструктури. Зокрема, атакам піддалися центральні органи влади, органи державної влади та місцевого самоврядування, сектор безпеки і оборони, енергетика, телекомунікації, ЗМІ та логістика. Основними інструментами хакерів були розсилка фішингових електронних листів та розповсюдження шкідливого програмного забезпечення. Однак, росіянам так і не вдалося здійснити широкомасштабну атаку, яка б завдала значної шкоди українській економіці, армії чи зашкодила громадянам.

З початку війни була створена перша в світі ІТ-армія. Це ініціатива, якої світ ще не бачив. Це абсолютно добровільна справа. ІТ-армія України складається з українських та міжнародних ІТ-спеціалістів. Є публічні завдання цієї групи, які можна побачити на каналі ІТ Army у телеграм. Однак, більшість завдань є непублічними. Вони передбачають комплексні атаки, метою яких є не тільки отримання доступу до веб-сайту або бази даних, а й поширення правди про те, що відбувається. ІТ-армія «поклала» тисячі сайтів в росії, державні органи, пропагандистські ЗМІ, популярні банківські системи тощо. Сайт Кремля зникає до постійної недоступності [61].

Учасник ІТ-армії, під псевдонімом Нікіта, є генеральним директором та співзасновником компанії з кібербезпеки і разом зі своїми співробітниками бере активну участь в угрупованні «ІТ-армії України». «Ми хочемо, щоб Росія повернулася до кам'яного віку, і у нас це досить добре виходить», – сказав учасник [62].

На відміну від цих добре налагоджених і суто оборонних кібер-волонтерських зусиль, ІТ-армія України була створена ситуативно, без чітко структурованого і перевіреного плану. Аналогічно, відсутність українського військового кіберкомандування, ймовірно, також підштовхнула Київ до творчого мислення про те, як поєднати свої нові військові та розвідувальні кіберпотужності з масовою, готовою і глобальною цивільною ІТ-спільнотою в захисті країни.

На ранніх стадіях війни Президент України Володимир Зеленський, перебуваючи на передовій конфлікті, здійснив за допомогою Zoom-зв'язку турне по країнах-союзниках України, щоб заручитися їхньою підтримкою. Міжнародним ЗМІ були представлені потужні зображення Зеленського, одягненого в бойову форму, який благає світових лідерів накласти санкції на Росію і надати Україні зброю, необхідну для самозахисту. Значна частина цієї підтримки і багато з цих санкцій дійсно надійшли, і це мало величезний вплив на конфлікт на сьогоднішній день. Аналогічно, Міністр цифрової трансформації України Михайло Федоров використовував твіттер для тиску на приватні компанії, від технологічних гігантів, таких як Apple та Amazon, до тисяч малих та середніх підприємств, щоб обмежити їхню діяльність в росії [63].

Найважливішим елементом української інформаційної політики, спрямованої на західні суспільства, є використання образу Президента Зеленського як героя, який бореться зі злом. При цьому підтримується імідж України як сучасної держави, яка добре діє в умовах війни, реагуючи на загрозу. Це знаходить своє відображення у потужній підтримці України на Заході, що виражається у відкритості до прийому українських біженців та підтримці поставок озброєнь. Скоординована стратегічна комунікація також ускладнює просування російською владою меседжу на міжнародному рівні.

З початку бойових дій стратегічні комунікації української влади щодо воєнної ситуації координує Президентський центр. Заяви представників Адміністрації Президента, міністерств, Генерального штабу та місцевих органів влади складають єдине ціле і спрямовані на підтримання високого бойового духу суспільства та Збройних Сил. Вони також мають на меті переконати міжнародну спільноту у необхідності посилення підтримки України у протистоянні російській агресії, а також поінформувати про воєнні злочини.

Режим Путіна має великий досвід у проведенні пропагандистських кампаній, і в той час, як українські рухи в соціальних мережах поширювали правду, російський авторитарний підхід характеризувався обмеженням вільного потоку інформації,

призупиненням доступу до соціальних мереж і залученням армії проплачених тролів, які працювали цілодобово, дискредитуючи повідомлення, що надходили з України.

Донесення інформації до громадськості посилюється спільним мовленням провідних теле- та радіостанцій. 19 березня Президент Володимир Зеленський опублікував указ, який зобов'язує всі телеканали транслювати спільну програму. З 25 лютого циклами його транслюють суспільний мовник «Суспільне» та державний канал «Рада», а також приватні телеканали «Інтер», «ICTV», «1+1» та «Україна24». Незважаючи на різну структуру власності та раніше представлену політичну лінію, мовники свідомо створюють меседж, в якому ніхто не критикує дії уряду та президента. Об'єднана сила телеканалів також обумовлена технічними питаннями – вона покращує та підтримує безперервне мовлення, незважаючи на повітряні нальоти та атаки на телевізійну інфраструктуру [64].

Наразі близько 30 українських телеканалів (у т.ч. 16 медіагруп), онлайн-платформи, державні та комерційні радіостанції транслюють «Єдині новини» (рис.3.2), що забезпечує максимальне покриття території країни. Окрім трансляції міжнародних версій каналів медіагруп на супутнику з відкритим сигналом, українські телеканали надають право ретрансляції свого сигналу за межами України в мережах провайдерів усіх типів – все це для поширення правдивої інформації про війну росії проти України за кордоном. У перші дні марафону трансляцію «Єдиних новин» розпочали понад 40 провайдерів у Польщі, Великій Британії, Канаді, Чехії, Литві, Латвії, Естонії та інших країнах.

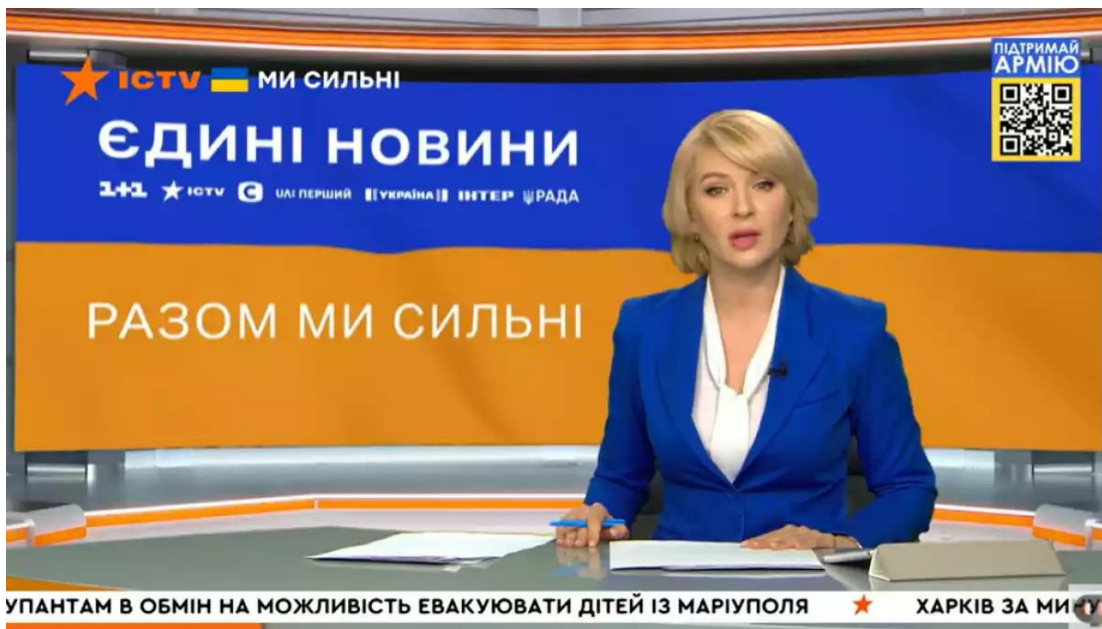

Рис. 3.2. – Телемарафон «Єдині новини».

Політика української влади продемонструвала важливість стратегічної комунікації. Завдяки ефективним діям у цій сфері Україні вдалося зберегти довіру до держави та місцевих органів влади. Узгоджений меседж ускладнює, якщо не унеможлиблює, ведення росією інформаційної війни проти українського суспільства, ослаблення його морального духу, поширення дезінформації та створення паніки.

За час війни було створено низку подкастів, ведучі яких регулярно інформують українців про те, що відбувається на фронті та розвінчують російські фейки, приводячи докази. Наприклад, у подкасті Вадима Міського спільно з Детектор медіа, який має доволі провокаційну назву «Русській фейк, іді на ***!» ведучий викриває російські фейки. Як стверджує Вадим Міський, знати фейк в обличчя – означає мати зброю в інформаційній війні. Також українці мають змогу слухати подкаст та розвивати у собі медіаграмотність не лише на спеціальних платформах, а й на «Українському радіо» двічі на день. «Русській фейк, іді на ***!» здобув премію «Слушно» у номінації журналістських розслідувань у 2022 році [65].

Подкаст – це відповідь епохи стрімінгу на радіо. За словниковим визначенням, подкаст – це цифровий аудіофайл, який можна завантажити або прослухати через Інтернет [66]. Ведучі подкасту «Клятві питання» від «Української правди» у своїх

випусках відповідають на хвилюючі питання українців стосовно війни. Федір Попадюк разом з запрошеними експертами по полицях розбирають питання та надають обґрунтовану відповідь слухачам (рис. 3.3).

Наразі в інтернет-просторі подібного формату надання інформації немало. Після початку війни серед українців подкасти стали більш популярними, адже ці теми напряду стосуються їх самих. Бажання знати правду, боротися з російською дезінформацією та бути медіа освіченим набирає обертів щодня.

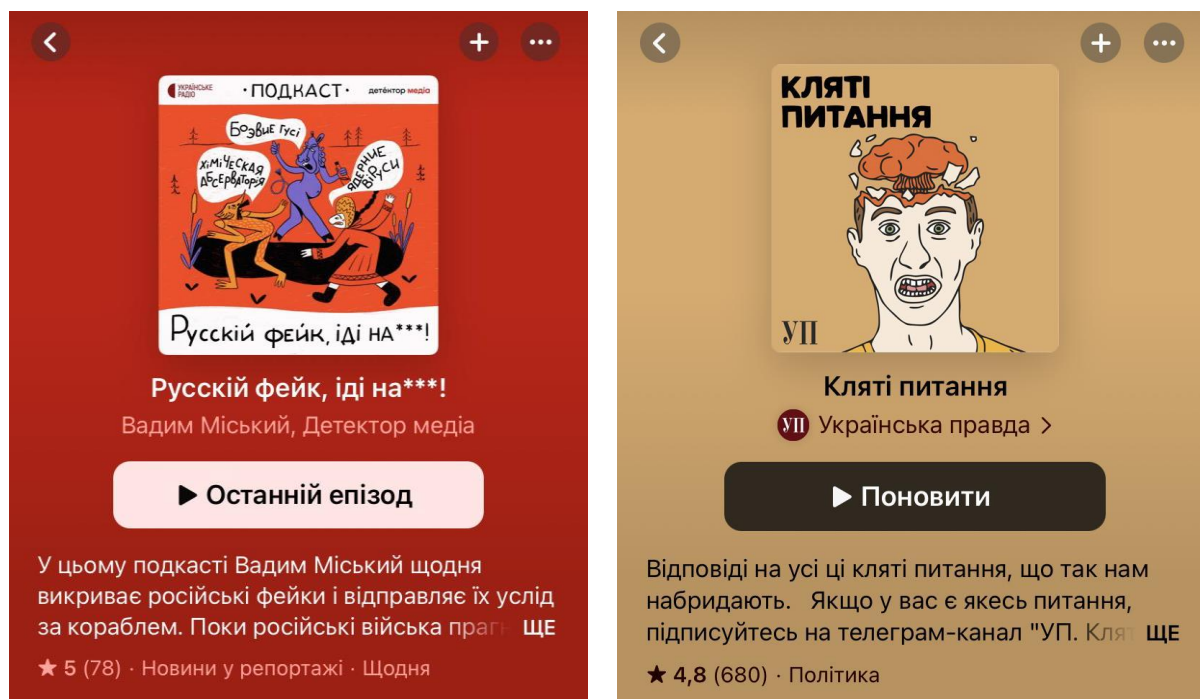

Рис. 3.3. – Подкасти «Русский фейк, іді на ***!» та «Клятві питання»

27 жовтня 2022 року Національний проект з медіаграмотності Міністерства культури та інформаційної політики України «Фільтр» запропонував усім бажаючим українцям безкоштовну пройти онлайн-тестування з медіграмотності. Цей тест показав, як українці вміють протистояти пропаганді та розпізнавати фейки [67].

Відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України створено Центр протидії дезінформації – орган Ради національної безпеки і оборони України. Цей центр щоденно відіграє важливу роль у протидії російським фейкам та наближає Україну до перемоги.

Отже, у 2014 році, разом з анексією Криму, країна зіткнулася з беспрецедентною пропагандистською кампанією. Ступінь і обсяг дезінформації в російських ЗМІ шокували як українських журналістів, так і широку громадськість задовго до того, як про це дізнався решта світу. Фейкові новини, що поширювалися в регіоні, надавали дезінформаційну підтримку російській агресії в Україні. З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України дезінформації стало значно більше. Використання дезінформації та пропаганди є важливою частиною стратегії Путіна. Ще до вторгнення Москва почала просувати різноманітні неправдиві наративи про Україну. Неспроможність росії змінити глобальний наратив про війну частково пов'язана з тим, як Україна активно дає відсіч в інтернет просторі. Володимир Зеленський використовує свою величезну цифрову аудиторію для прямого спілкування як зі своїми співвітчизниками, так і з тими, хто перебуває за межами України. Україна однозначно виграє в інформаційній війні та докладас величезних зусиль для боротьби з російською пропагандою.

ВИСНОВКИ

Війна в Україні посилила позицію російських ЗМІ та інтернет-ресурсів як найсильнішого активу уряду в інформаційній війні. Інтернет, однак, дозволяє іншим гравцям кинути виклик кремлівському наративу, надаючи контр-наративи і розвінчуючи спотворену інформацію та фейкові зображення. Агресивна медіа-кампанія виявилася ефективною, оскільки більшість російських глядачів вважають, що події в Україні висвітлюються державними каналами правдиво і неупереджено. Інтернет перетворив сучасну інформаційну війну на глобальний мультимедійний форум. Стратегічні наративи є інструментом, за допомогою якого політичні актори формулюють позицію з певного питання та формують сприйняття і дії внутрішньої та міжнародної аудиторії.

Росія є основним розповсюджувачем дезінформації під час цієї війни. Російська пропаганда є частиною вторгнення. Російський уряд використовує телебачення, газети, радіо, соціальні мережі та Інтернет для посилення впливу своїх пропагандистських кампаній, поширюючи часткову брехню. Найбільш тривожним аспектом російської інформаційної війни є те, що вона супроводжується широкомасштабним придушенням свободи слова, незалежних ЗМІ та громадських організацій. Нові зміни до Кримінального кодексу росії (до так званого закону про «фейкові новини») передбачають до 15 років позбавлення волі за поширення неправдивої інформації про російську армію та до трьох років за заклики до санкцій проти Росії.

Компоненти інформаційної війни в процесі управління сприйняттям класифікуються як спотворення або маніпуляція, фабрикація новин або інформації, обман, звинувачення і цензура. Все це використовується для того, щоб спрямувати і затуманити свідомість людей у потрібному напрямку. Фабрикація інформації, або фейкові новини, як правило, є кращим способом спотворення новин у соціальних мережах за допомогою певних технологічних засобів.

У цьому дослідженні розглядаються фейкові новини та пропаганда про російсько-українську війну, що спалахнула на початку 2022 року. Створюючи блоги,

атакуючи опозиційні сайти та коментуючи їх, кремлівська адміністрація намагається впливати на погляди західних країн та думку власних громадян.

В ході дослідження було проаналізовано російські наративи, поширення фейків та висвітлення брехні у на телебаченні, у газетах, соціальних мережах та Інтернеті. Російська дезінформація надалі активно веде свою пропагандистську діяльність як на громадян РФ, так і на громадян інших держав. Україна та світ ведуть боротьбу проти розповсюдження неправди та застосовують для цього сучасні інформаційні технології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Putin: Dzisiejsza Ukraina jest tworem epoki radzieckiej. Powstała kosztem historycznej Rosji // Gazeta Wyborcza URL: <https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,27388209,wladimir-putin-o-historycznej-jednosci-rosjan-i-ukraincow.html>. (дата звернення: 13.09.2022).
2. Erbschloe M. Social Media Warfare. Equal Weapons for All. New York : Auerbach Publications, 2017. 327 с.
3. Sokała W., Zapała B. Asymetria i hybrydowość – stare armie wobec nowych konfliktów. Warszawa: Biuro Bezpieczeństwa Narodowego 2011. 104 s.
4. Пурій Р. Щастяєрієнтована економіка України післявоєнного періоду // Збірник матеріалів третьої міжнародної наукової конференції «Щастя та сучасне суспільство». 20 березня 2022 р. – Львів : СПОЛОМ, 2022. – С. 167-170.
5. Wiśniewski R. Security Beyond the State // EU-NATO Cooperation in Countering Hybrid Threats: Comparing Capabilities and Defining Roles: The EU in an Age of Transformation. 1st ed. Verlag Barbara Budrich, 2018. С. 93-114.
6. Volkov A. Cognitive Wars. Features Of The Geopolitical Conflict In 21st Century: 9th International Conference on Cognitive – Social, and Behavioural Sciences. 25 December 2020. European Publisher. P. 281-288.
7. Горбулін В. Світова гібридна війна. Український фронт. Харків: Фоліо, 2017. 496 с.
8. Rydel K. Przyłączenia Krymu przez Rosję w świetle prawa międzynarodowego. Część 2 // Problemy Europy Wschodniej. 2019. T. 1, № 7. С. 225–237.
9. Fraser K. The Military Balance 2011 : The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defence // Reference Reviews. London: The International Institute for Strategic Studies. 2012. T. 26, № 2. С. 20–21.
10. Місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента України Володимира Зеленського. Харків : Фоліо, 2022. 387 с.

11. Winning the Information War: Techniques and Counter-Strategies to Russian Propaganda // Democracy Digest. URL: <https://www.demdigest.org/winning-information-war-techniques-counter-strategies-russian-propaganda/>. (дата звернення: 07.10.2022).
12. Aleksandrowicz T. Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa w ujęciu systemowym Budowanie zdolności defensywnych i ofensywnych w infosferze. Warszawa: Difin, 2021. 132 с.
13. Kragh M., Åsberg S. Russia's strategy for influence through public diplomacy and active measures : the Swedish case // Journal of Strategic Studies. 2017. Т. 40. № 6. С. 773–816.
14. Jensen B., Valeriano B., Maness R. Fancy bears and digital trolls: Cyber strategy with a Russian twist // Journal of Strategic Studies. 2019. Т. 42. № 2. С. 212–234.
15. Патриарх Кирилл призвал Предстоятелей Поместных Церквей возвысить голос в защиту православных христиан востока Украины. // Украинская Православная Церковь Днепропетровская Епархия. URL: <http://eparhia.dp.ua/dokumenty/ofitsialnye-dokumenty-rpts/patriarh-kirill-prizval-predstoyatelej-pomestnyh-tserkvej-vozvysit-golos-v-zashhitu-pravoslavnyh-hristian-vostoka-ukrainy-2/>. (дата звернення: 11.10.2022).
16. Geyer M. Emilio Willems. A Way of Life and Death: Three Centuries of Prussian-German Militarism. An Anthropological Approach. The American Historical Review. Tennessee: Vanderbilt University Press 1988. Т. 93. № 1. С. 168.
17. Włodkowska A. The Strategic Culture of Russia. Why is the Dialogue so Challenging?. Disinformation, Narratives and Memory Politics in Russia and Belarus. London, 2022. С. 135–150.
18. Путін: Росія залишає за собою право захистити свої інтереси в Криму. URL: https://lb.ua/news/2014/03/01/257795_putin_rossiya_ostavlyayet.html. (дата звернення: 04.10.2022).
19. Rosyjska dezinformacja i odporność społeczna w państwach bałtyckich // Instytut Europy Środkowej. URL: <https://ies.lublin.pl/komentarze/rosyjska-dezinformacja-i-odpornosc-spoeczna-w-panstwach-baltyckich/>. (дата звернення: 19.10.2022).

20. Обращение Президента Российской Федерации. Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/67843>. (дата звернення: 10.09.2022).
21. Секретарь Совбеза Патрушев заявил, что против России «воюет блок НАТО» // Газета Ру. URL: <https://www.gazeta.ru/army/news/2022/10/05/18722497.shtml>. (дата звернення: 02.10.2022).
22. Почему бессмысленны контакты с нынешним украинским руководством. // Коммерсантъ: последние новости России и мира. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/5028300>. (дата звернення: 17.10.2022).
23. Расширенное заседание коллегии Минобороны. Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/64684>. (дата звернення: 20.10.2022).
24. Инвестиционный форум «РОССИЯ ЗОВЕТ!»: итоги. // Forbes. URL: <https://www.forbes.ru/forbes-agenda/448337-investicionnyj-forum-rossia-zovet-itogi>. (дата звернення: 19.10.2022).
25. Российский медиаландшафт – 2021. Левада-Центр: От мнений – к пониманию // Левада. URL: <https://www.levada.ru/2021/08/05/rossijskij-medialandshaft-2021/>. (дата звернення: 28.09.2022).
26. Новости Роскомнадзора // Роскомнадзор. URL: <https://rkn.gov.ru/news/rsoc/>. (дата звернення: 16.11.2022).
27. Пропаганда в РФ досягла сталінського рівня в СРСР // Щоденний Львів. URL: <https://dailylviv.com/news/polityka/propahanda-v-rf-dosyahla-stalinskoho-rivnya-v-srsr-101828>. (дата звернення: 24.10.2022).
28. Росія втричі збільшила витрати на пропаганду під час війни з Україною, – ЗМІ // Фокус. URL: <https://focus.ua/uk/world/512231-rossiya-vtroe-uvelichila-rashody-na-propagandu-vo-vremya-voynu-s-ukrainoy-smi>. (дата звернення: 19.10.2022).
29. В Италии заявили об аресте виллы Соловьева на озере Комо // РБК. URL: <https://www.rbc.ru/politics/05/03/2022/62234e959a79470ae9c9f869> (дата звернення: 16.11.2022).
30. Domańska M. Forward, into the past! Russia's politics of memory in the service of «eternal» authoritarianism. Warsaw, 2021. 111 с.

31. Украина и Донбасс. Левада-Центр: От мнений – к пониманию // Левада. URL: <https://www.levada.ru/2022/02/24/ukraina-i-donbass-2/>. (дата звернення: 13.09.2022).
32. Российская пропагандистка Симоньян сменила риторику на фоне провала армии РФ в Украине: ее высмеяли. Видео // Обозреватель. URL: <https://news.obozrevatel.com/russia/rossijskaya-propagandistka-simonyan-smenila-ritoriku-na-fone-provala-armii-rf-v-ukraine-ee-vyismeyali-video.htm>. (дата звернення: 26.10.2022).
33. CNN. These viral videos about Ukraine invasion are completely fabricated. March 11 2022 // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8LkXnEPK3GM>. (дата звернення: 16.09.2022).
34. Stelter B. Why Russian TV propaganda is crucial to understanding the war in Ukraine // CNN Business. URL: <https://edition.cnn.com/2022/04/12/media/russian-tv-propaganda-reliable-sources/index.html>. (дата звернення: 23.10.2022).
35. Каплунов Д. Королі соціальних мереж. Київ: Book Chef. 432 с.
36. Ferrara E. The rise of social bots. Communications of the ACM // Publication History. 2016. Т. 59 № 7. С. 96–104.
37. Zalewski J. Psychological and information Intoxication as the main element of the information war worked by the Russian Federation // National Security Studies. 2016. Т. 9, № 1. С. 201–220.
38. EU proposes a united cyber defense front following Russia's invasion of Ukraine // The record. URL: <https://therecord.media/eu-proposes-a-united-cyber-defense-front-following-russias-invasion-of-ukraine/>. (дата звернення 19.10.2022).
39. Rosja będzie mieć własny Internet. // Forbes. URL: <https://www.forbes.pltechnologie/rosja-wprowadzi-runet-czyli-internet-dzialajacy-w-izolacji/v3tk1sh>. (дата звернення: 26.10.2022).
40. Russians are turning to VPNs to bypass censorship over Ukraine war. // Euronews. URL: <https://www.euronews.com/next/2022/03/09/russians-turn-to-vpns-to-stay-connected-as-online-censorship-tightens-over-ukraine-war>. (дата звернення: 16.11.2022).

41. Госдума приняла закон об уголовной ответственности за фейки о российской армии // BBC News Русская служба. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-60615902>. (дата звернения: 16.11.2022).
42. Украинская пропаганда // Война с фейками. URL: <https://войнафейками.рф>. (дата звернения: 11.10.2022).
43. Russian TikTok Influencers. Are Being Paid to Spread Kremlin Propaganda. // Vice. URL: <https://www.vice.com/en/article/epxken/russian-tiktok-influencers-paid-propaganda>. (дата звернения: 15.10.2022).
44. Dlaczego Rosjanie wierzą propagandzie Kremla? Czy my jesteśmy lepsi? Pułapki myślenia – najważniejsze informacje // Gazeta Oko. URL: <https://oko.press/sobota-dlaczego-rosjanie-wierza-propagandzie-kremla-czy-my-jestesmy-bardziej-odporni-pulapki-myslenia>. (дата звернения: 06.10.2022).
45. Баранов В. К вопросу о совершенствовании информационного и методического обеспечения деятельности ОВД при проведении психолого-лингвистической экспертизы текстов по делам, связанным с противодействием экстремизму в глобальной компьютерной сети. Вопросы безопасности. Москва: Управление МВД России. 2017. Т. 6, № 6. С. 30–35.
46. Reilly S. U.S. social media giants vowed to remove Russian war propaganda. It's still there. // Grid News. URL: <https://www.grid.news/story/misinformation/2022/04/20/us-social-media-giants-vowed-to-remove-russian-war-propaganda-its-still-there/>. (дата звернения: 11.10.2022).
47. Exhumation of bodies completed in Izyum, Ukrainian Defense Forces destroy Iranian drones: highlights of the day. // Hromadske International. URL: <https://en.hromadske.ua/posts/exhumation-of-bodies-completed-in-izyum-ukrainian-defense-forces-destroy-iranian-drones-highlights-of-the-day>. (дата звернения: 12.10.2022).
48. O'Grady S., Mukaieliants S. Propaganda newspapers show how Russia promoted annexation in Kharkiv // Washington Post. URL:

- <https://www.washingtonpost.com/world/2022/09/24/izyum-russia-propaganda-newspapers-kharkiv/>. (дата звернення: 03.10.2022).
49. Harding L. Russians occupying the Kharkiv region demanded personal data in return for food // The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/24/russians-occupying-kharkiv-region-demanded-personal-data-in-return-for-food>. (дата звернення: 19.10.2022).
50. Вышел свежий выпуск газеты «Запорожский вестник» // Лента новостей Запорожья. URL: <https://zp-news.ru/society/2022/08/03/12659.html>. (дата звернення: 16.10.2022).
51. Взять Киев за три дня уже не мечтают: что пишут в газетах оккупантов в Мелитополе (фото) // Телеграф. URL: <https://telegraf.com.ua/mestnyi/2022-07-31/5712292-vzyati-kiiv-za-tri-dni-vzhe-ne-mriyut-shcho-pishut-u-gazetakh-okupantiv-u-melitopoli-foto>. (дата звернення: 16.09.2022).
52. Russians in Volnovakha issue propaganda «newspaper» under a Ukrainian brand // Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/en/news/russians-in-volnovakha-issue-propaganda-newspaper-under-a-ukrainian-brand-i47001>. (дата звернення: 17.10.2022).
53. Disinformation fight goes beyond Ukraine and its allies // Chatham House. URL: <https://www.chathamhouse.org/2022/06/disinformation-fight-goes-beyond-ukraine-and-its-allies>. (дата звернення: 16.10.2022).
54. Disinformation related to the Russian war of aggression against Ukraine // Federal Ministry of the Interior and Community. URL: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/topthemen/EN/toptopic-disinformation/disinformation-related-to-the-russian-war-of-aggression-against-ukraine.html>. (дата звернення: 27.11.2022)
55. GEC Special Report: Russia's Pillars of Disinformation and Propaganda // U.S. Embassy in Ukraine. URL: <https://ua.usembassy.gov/gec-special-report-russias-pillars-of-disinformation-and-propaganda/>. (дата звернення: 03.10.2022).
56. Redakcja Forsal.pl. Polscy hakerzy o rosyjskiej dezinformacji w cyberprzestrzeni: Anonymous rzucił Kreml na kolana // Forsal. URL:

- <https://forsal.pl/lifestyle/technologie/artykuly/8528504,polscy-hakerzy-rosyjska-dezinformacja-w-cyberprzestrzeni.html>. (дата звернення: 16.11.2022).
57. Hakerzy ujawnią powiązania polskich firm z Rosją // Pulshr. [www](http://www.pulshr.pl). URL: <https://www.pulshr.pl/zarzadzanie/hakerzy-ujawnia-powiazania-polskich-firm-z-rosja,91558.html>. (дата звернення: 02.10.2022).
58. Russia's war on Ukraine: Military balance of power. (March 7, 2022) // European Parliamentary Research Service. URL: <https://epthinktank.eu/2022/03/04/russias-war-on-ukraine-military-balance-of-power/>. (дата звернення: 19.11.2022).
59. Ukraine is Winning the Cyber War // CEPA. URL: <https://cepa.org/article/ukraine-is-winning-the-cyber-war/>. (дата звернення: 16.11.2022).
60. Warner B. Meet Ukraine's fact-checkers on the war's front lines // Fortune. URL: <https://fortune.com/2022/06/28/ukraine-russia-war-disinformation-fake-news-stopfake-yevhen-fedchenko/>. (дата звернення: 17.09.2022).
61. IT-армія України : чим вона займається та які перемоги вже на її рахунку // УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/techno/communications/it-armiya-ukrajini-chim-vona-zaymayetsya-ta-yaki-peremogi-vzhe-na-jiji-rahunku-11803026.html>. (дата звернення: 16.11.2022).
62. Ukraińska armia informatyków na wojnie z Kremlen. «Chcemy, aby Rosja cofnęła się do epoki kamienia» // Money. URL: <https://www.money.pl/gospodarka/ukrainska-armia-informatykov-dziela-prace-zawodowa-z-cyberwojna-6750362951199648a.html>. (дата звернення: 06.10.2022).
63. Українська правда. Перша цифрова війна. Михайло Федоров розповідає, як Україна воює з Росією на кіберфронті // Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/07/27/7360366/>. (дата звернення: 16.10.2022).
64. Захарченко Ю. Інформаційний марафон Єдині новини мовить в ефірі понад пів року // Факти ICTV. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20220829-czilodobove-informuvannya-ta-peremoga-ukrayiny-marafon-yedyni-novyny-movyt-ponad-piv-roku/>. (дата звернення: 07.10.2022).

65. Подкаст «Русский фейк, іді на***!» здобув премію «Слушно». detector.media. // Детектор медіа. URL: <https://detector.media/infospace/article/203313/2022-09-30-podkast-russkiy-feyk-idi-na-zdobuv-premiyu-slushno/>. (дата звернення: 16.10.2022).
66. What is a Podcast & How do They Work? (Definition & Examples) // Riverside.fm. URL: <https://riverside.fm/blog/what-is-a-podcast>. (дата звернення: 07.10.2022).
67. Фільтр спільно з Prometheus підготували безоплатний відеокурс «Медіаграмотність: як не піддаватися маніпуляціям?» // Національний проект з медіаграмотності. URL: <https://filter.mkir.gov.ua/>. (дата звернення: 07.10.2022).